

Sosiaalinen tuki ja toimijuus ilman perhettään
Suomessa asuvien maahanmuuttajanuorten kokemuksissa

Valtteri Rantakokko

Opinnäytetyö
Hyvinvointiala
Sosionomikoulutus
Sosionomi AMK

2019

Hyvinvointipalveluiden koulutusala
Sosionomikoulutus
Sosionomi (AMK)

Tekijä
Ohjaaja(t)
Työn nimi

Valtteri Rantakokko
Leena Seppälä ja Voitto Kuosmanen
Sosiaalinen tuki ja toimijuus ilman perhettään
Suomessa asuvien maahanmuuttajanuorten kokemuk-
sissa

Vuosi 2019

Sivu- ja liitesivumäärä 55 + 3

Suomeen on tullut 2010-luvulla paljon alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman perhettään. Täysi-ikäistyttyään he aloittavat itsenäisen elämän ja pyrkivät kotoutumaan ja rakentamaan tulevaisuuttaan Suomessa ilman läsnä olevan perheen tukea. Kotoutumisprosessi kytkeytyy tiiviisti arjen hyvinvointiin ja siinä on kyse toimijuuden vahvistumisesta, kun yksilö muodostaa elämää uudessa maassa. Arjen hyvinvointi muotoutuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja siihen vaikuttaa yksilön saama sosiaalinen tuki.

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, millaisia sosiaalisen tuen lähteitä ja muotoja kohderyhmällä on ja millaisia merkityksiä he niille antavat. Lisäksi tavoitteena on tutkia, millä tavalla erilaiset sosiaalisen tuen osa-alueet kuten perhe, vertaistuki tai kotouttamispalvelut muovaavat kohderyhmän toimijuuden kokemusta osana kotoutumisprosessia ja arjen hyvinvoinnin rakentumista.

Lähestyn aihetta haastattelemalla Oulun Vuolle Setlementin asumisohjauksen piirissä olevia Suomeen yksin tulleita 18-19-vuotiaita nuoria. Opinnäytetyöni tarkoituksena on tuottaa ajankohtaista kokempohjaista tietoa kohderyhmän sosiaalisen tuen tarpeesta, saada nuorten oma ääni kuuluviin ja nähdä heidät aktiivisina sosiaalisina toimijoina sen sijaan, että heidät nähtäisiin ainoastaan kotouttamistoimien kohteina.

Haastattelut osoittivat, että sosiaalisen tuen lähteistä perhe oli monelle nuorelle tärkeä voimavara, mutta se aiheutti myös huolta ja ikävää, jotka heikensivät arjen jaksamista. Yhteydet suomalaisiin olivat hyvin ohuet ja omanmaalaiset ystävät toimivat useimmille arjessa tärkeimpänä sosiaalisena tukena. Asumisohjaus ja opetus antoivat itsenäiseen asumiseen ja opiskeluun liittyvää tiedollista tukea, joka on kotoutumisen kannalta tärkeää. Kotoutuakseen Suomeen, yksintulleet nuoret tarvitsevat kuitenkin monipuolisempaa, yksilön tarpeet huomioivaa emotionaalista tukea, joka vahvistaa toimijuutta ja mahdollistaa todellisen osallisuuden ja kuulumisen kokemuksen syntymisen suhteessa uuteen asuinmaahan.

Asiasanat: yksintulleet, kotoutuminen, sosiaalinen tuki, toimijuus

School of Social Services, Health and Supports
Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Valtteri Rantakokko	Year 2019
Supervisor	Leena Seppälä and Voitto Kuosmanen	
Subject of Thesis	Social support and agency in the experiences of immigrant youth living in Finland without their families	
Number of pages	55 + 3	

In the 2010s Finland has received many unaccompanied minor asylum seekers. When they turn 18, they start independent life and seek to integrate and build their future in Finland without the support of the present family. The integration process is closely linked to the well-being of everyday life. It's about strengthening the individual *agency*, when he/she creates life in a new country. Every-day well-being takes shape in interaction with other people and it is affected by social support received by individual.

The aim of my thesis is to find out what kind of sources and forms of social support the target group has and what kind of meanings they give them. In addition, the aim is to explore how different areas of social support, such as family, peer support or integration services, shape the target group's experience of agency as part of the integration process.

I approach the topic by interviewing young people aged 18-19 who has come Finland without their families and who are now receiving guidance services for housing from Vuolle Settlementti in Oulu. The purpose of my thesis is to provide up-to-date experience-based information on the need for social support for the target group. My goal is to get the young people's voice heard and see them as active social actors instead of being seen only as targets for integration.

The interviews showed that the family was an important resource for many young people but it also caused concern and distress that undermined their daily coping. The connections with the Finns were weak and in many cases the most important social support came from the friends who shared the same origin. Housing guidance and education provided informative support for independent living and study, which is important for integration. However, in order to integrate into Finland, these young people need more diverse emotional support that creates real involvement and sense of belonging to the new country of residence.

Key words: unaccompanied, integration, social support, agency

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUSMENETELMÄT	8
2.1 Haastatteluaineiston kerääminen	8
2.2 Sisällönanalyysi	10
2.3 Tutkimuksen luotettavuus	12
3 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA.....	14
3.1 Kokemuksen tutkimus.....	14
3.2 Hyvinvointi ja kotoutuminen yksilön näkökulmasta	15
3.3 Sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen tuki	17
3.4 Toimijuus	21
4 ALAIKÄISINÄ TURVAPAIKANHAKIJOINA YKSIN TULLEET SUOMESSA – KATSAUS NYKYTILANTEeseen.....	23
4.1 Keitä yksintulleet ovat ja paljonko heitä on Suomessa?	23
4.2 Kuntaan muuttaminen ja kotouttamispalvelut	24
4.3 Kotoutuminen ilman perhettä	25
5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	28
5.1 Perheen ristiriitainen rooli	28
5.2 Vertaistuen merkitys.....	31
5.3 Asumisohjaus ja opetus tiedollisen tuen lähteenä.....	36
5.4 Muut sosiaalisen tuen lähteet.....	40
5.5 Vahva toimijuus kotoutumisen edellytyksenä	42
6 POHDINTA	48
LÄHTEET	52
LIITTEET.....	56

1 JOHDANTO

Suomeen on tullut 2010-luvulla turvapaikanhakijoina tuhansia lapsia ilman perhettään. Nyt suurin osa heistä on täysi-ikäistyneitä nuoria aikuisia, jotka muodostavat elämänsä Suomessa. Näitä nuoria tuetaan erilaisin kotouttamistoimin, joiden tarkoituksena on integroida maahan muuttaneet osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Nuoriin kohdistetaan paljon odotuksia erityisesti koulutuksen ja työllistymisen suhteen ja usein myös nuoret itse asettavat itselleen korkeita tavoitteita. Kotoutumisprosessi ei ole kuitenkaan suoraviivainen ja ongelmaton, vaan se kytkeytyy arjen hyvinvointiin. Arjen hyvinvointi muotoutuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja siihen vaikuttaa suuresti yksilön saama sosiaalinen tuki. Onnistuneen kotoutumisen mahdollistava kokonaisvaltainen hyvinvointi ilmenee puolestaan toimijuuden kokemuksena.

Tarkastelen opinnäytetyössäni Suomeen turvapaikanhakijoina ilman perhettään tulleiden nuorten kokemuksia sosiaalisesta tuesta ja toimijuudesta heidän kotoutumisprosessissaan. Lähestyn aihetta laadullisesta näkökulmasta ja kerään tutkimusaineiston teemahaastatteluiden kautta. Aineiston analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysia. Peilaan haastatteluaineistosta nousevia keskeisiä teemoja aiheeseen kytkeytyvän tutkimuskirjallisuuden sekä sosiaalisen tuen, sosiaalisen pääoman ja toimijuuden käsitteiden kautta.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millaisia sosiaalisen tuen lähteitä ja muotoja kohderyhmällä on ja millaisia merkityksiä he niille antavat. Lisäksi tavoitteena on tutkia, millä tavalla erilaiset sosiaalisen tuen osa-alueet kuten perhe, vertaistuki tai kotouttamispalvelut muovaavat toimijuuden kokemusta osana kotoutumisprosessia ja arjen hyvinvoinnin rakentumista.

Opinnäytetyön tavoitteet:

1. Millaisia sosiaalisen tuen lähteitä ja muotoja kohderyhmällä on, miten ne ilmenevät nuorten arjessa ja millaisia merkityksiä he niille antavat?
2. Miten sosiaalisen tuen eri osa-alueet muovaavat kohderyhmän toimijuutta heidän kotoutumisprosessissaan?

Opinnäytetyön tavoitteena on myös saada ajankohtaista kokemuspohjaista tietoa kohderyhmän sosiaalisen tuen tarpeesta, saada nuorten oma ääni kuuluviin ja nähdä heidät aktiivisina sosiaalisina toimijoina sen sijaan, että he olisivat ainoastaan tuen ja kotouttamistoimien kohteita.

Opinnäytetyön rakenne etenee siten, että luvussa 2 käsittelen opinnäytetyössäni käyttämiä tutkimusmenetelmiä kuten haastatteluaineiston keräämistä sekä sisälönanalyysiä. Samassa luvussa tarkastelen myös tutkielman luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä kysymyksiä.

Luku 3 johdattaa keskeisten teoreettisten käsitteiden määritelmiin ja niiden soveltamiseen opinnäytetyössäni. Aloitan tietoperustan tarkastelun liittämällä työni kokemuksen tutkimuksen traditioon. Käsittelen myös hyvinvoinnin ja kotoutumisen määritelmiä yksilön kokemuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen tarkastelen sosiaalisen pääoman, sosiaalisen tuen ja toimijuuden käsitteitä.

Luvussa 4 esittelen aluksi tuoreimmat tilastot siitä, paljonko Suomeen on tullut alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman perhettään, keitä he ovat ja mistä he ovat tulleet. Tämän jälkeen tarkastelen opinnäytetyöni kohderyhmään kuuluvien nuorten kotoutumisprosessia kotouttamispalvelujen näkökulmasta. Luvun lopussa tarkastelen läsnä olevan perheen puuttumisen vaikutusta kotoutumiseen.

Luvussa 5 esitän haastatteluaineistoa havainnoiden opinnäytetyöni keskeiset tulokset. Keskiössä ovat sosiaalisen tuen eri osa-alueiden sekä toimijuuden merkitykset kohderyhmän kotoutumiselle. Luvussa 6 tiivistän opinnäytetyön tulokset ja pohdin tulosten merkitystä kohderyhmän tukitoimien kehittämisen kannalta.

Ilman perhettään tulleiden Suomessa aikuisiksi kasvavien nuorten kotoutuminen, sosiaalisen tukemisen mahdollisuudet ja rajoitukset sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisy on aihekokonaisuus, joka on yhteiskunnallisesti hyvin merkittävä ja ajankohtainen. Kokemuspohjaisen tiedon merkitystä tulisi myös vahvistaa yksintulleille nuorille suunnattujen palvelujen kehittämisessä. Esimerkiksi Kuusisto-Arposen mukaan (2017, 35) monet nykyiset tiedonkeruu- ja kuulemisjärjestelmät eivät

tavoita marginaalisessa tai haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten kokemustietoa, joka voi johtaa vakaviin henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin vaikeuksiin kuten yksinäisyyteen, marginalisoitumiseen tai mielenterveyshäiriöihin.

Olen toiminut kahdeksan vuoden ajan alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajana. Edustajan työn kautta olen nähnyt, miten poikkeuksellinen yksintulleiden nuorten elämäntilanne sosiaalisine verkostoineen on. He ovat tulleet Suomeen ilman perhettään hyvin erilaisista taustoista. Osalla heistä on yhteys perheeseensä ja osalla ei. Suomessa heitä kaikkia yhdistää haasteet, jotka liittyvät ulkopuolisuuteen suhteessa valtaväestön edustamaan äidinkieleen ja kulttuuriin sekä pyrkimys kotoutua ja löytää oma paikka yhteiskunnasta. Tilanne on haastava eikä yhteiskunnan tarjoama tuki voi korvata perheen tarjoamaa emotionaalista tukea. Juuri tämän vuoksi on tärkeää, että aihetta tarkastellaan nuorten omien kokemusten ja oman äänen kautta.

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Haastatteluaineiston kerääminen

Suoritin opinnäytetyöni laadullisena tutkimuksena, joka perustuu haastatteluaineistoon. Haastattelin työtä varten viittä kohderyhmään kuuluvaa henkilöä. Etsin haastateltavat Oulun Vuolle Setlementin maahanmuuttajien asumisohjauksen kautta. Kaikki viisi haastateltavaa olivat 18-19-vuotiaita Afganistanista kotoisin olevia nuoria miehiä. Kaikki heistä olivat tulleet Suomeen turvapaikanhakijoina 3-4 vuotta sitten ilman perhettään. Haastateltavat asuivat itsenäisesti ja saivat asumisohjausta Vuolle-Opiston kautta. Täydensin aineistoa yhdellä ryhmähaastattelulla, johon osallistui lopulta kaksi henkilöä. Ryhmäkeskustelun avulla sain kuitenkin lisäsyvyyttä joihinkin opinnäytetyöni teemoihin. Käytän taustamateriaalina myös käymiäni keskusteluja Vuolle Setlementin asumisohjaajien sekä asumisohjauksen esimiehen kanssa.

Toteutin haastattelut puoliavoimina teemahaastatteluina. Pertti Alasuutari (2011, 83) korostaa, että tutkittaessa merkitysrakenteita eli, sitä miten ihmiset hahmottavat ja jäsentävät erilaisia asioita, aineistona tulee olla tekstiä, jossa he puhuvat asioista omin sanoin. Tavoitteenani olikin antaa haastatteluissa tilaa vapaalle kerronnalle, jotta haastateltavien oma ääni pääsisi mahdollisimman hyvin kuuluviin. Haastattelurungon tehtävänä oli ainoastaan ohjata keskustelun teemojen kulkua. Haastattelujen onnistumisen kannalta oli tärkeää, että suomea toisena kielenään puhuvien haastateltavien kielitaito oli riittävän sujuvaa. Mitä yksityiskohtaisemmin ja monipuolisemmin osallistujat pystyivät kuvailemaan kokemuksiaan, sitä enemmän tutkijalle avautuu mahdollisuuksia tulkita kerronnasta nousevia merkityksiä.

Haastattelun alussa pyysin osallistujia piirtämään paperille kaavion eli eräänlaisen sosiogrammin, jossa hän on itse keskellä ja hänen ympärillään, eri kokoisten pallojen sisällä, on hänelle tärkeitä ihmisiä. Mitä tärkeämmäksi haastateltava koki kyseisen ihmisen omassa elämässään, sitä isompi pallo on suhteessa muihin. Kaavion piirtäminen osoittautui toimivaksi keinoksi keskustelun avaamiseksi haastateltavan sosiaalisista verkostoista. Kun keskustelimme eri teemoista ja

teemoihin liittyvien ihmisten ja asioiden merkityksestä haastateltavalle, palasim-
mekin usein alussa piirrettyyn kaavioon.

Marita Törrönen ja Darren Sharpe (2016, 278–279) korostavat, että nuorten ja aikuisten kanssa yhdessä tehty tutkimus on keino antaa nuorille mahdollisuus tulla kuulluiksi. Jos nuorelle syntyy tunne, että joku oikeasti kuuntelee häntä ja ottaa hänen asiansa tosissaan, voi se antaa hänelle kokemuksen osallisuudesta. Osallisuuden kokemus auttaa nuorta puolestaan ymmärtämään häntä ympäröiviä yhteisöjä ja sitä, kuka hän itse on, mihin hän kuuluu ja miten hän elää. Osallistuessaan tutkimukseen nuoret saavat myös ryhmätyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä ymmärrystä tutkimusprosessista. Parhaimmillaan osallistuminen tutkimukseen voi olla nuorelle voimauttava kokemus, joka antaa tunteen omasta kykenevyydestä, arvosta ja pärjäämisestä.

Näen opinnäytetyössäni tärkeänä haastateltavien osallisuuden painottumisen. Tutkimuksen kohteenahan on heidän elämänsä ja kokemuksensa. Haastattelun alussa kerroin, että haluan opinnäytetyössäni antaa osallistujille mahdollisuuden kertoa omia kokemuksiaan, jotta esimerkiksi ohjaus- ja tukipalveluita voitaisiin kehittää mahdollisimman hyvin heidän tarpeisiin sopiviksi. Haastattelujen aikana huomasin, että osalle nuorista oli myös tärkeää päästä kertomaan omista kokemuksistaan ja elämästään. Kuunteleminen ja aito kiinnostus toisen asioista sekä pyrkimys tasavertaiseen ei-muodolliseen vuorovaikutukseen auttoivatkin haastattelujen onnistumisessa. Ryhmähaastattelun tarkoitus oli saada yksilöhaastattelujen aiheista aikaan yhteistä keskustelua. Samankaltaisten kokemusten jakaminen ja niiden kertominen voivat osaltaan lisätä osallisuutta.

Tutkittaessa ihmisiä on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota tutkimuseettisiin kysymyksiin sekä aineistonkeruuvaiheessa että tulosten raportoinnissa. Ensimmäisistä on tutkittavien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Tutkittavien on pystyttävä luottamaan siihen, että heidän anonymiteettinsa säilyy ja heille kerrotaan rehellisesti tutkimuksen tarkoituksesta ja mahdollisista vaikutuksista. (KvaliMOTV.)

Haastattelututkimuksen toteuttamiseen liittyy erityisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Tärkein asia on luottamus haastateltavan ja tutkijan välillä. Aineistonkeruuvaiheessa kiinnitin huomiota siihen, että haastateltavat eivät kokisi minkäänlaista painostusta, vaan päinvastoin oma-aloitteista halua osallistua tutkimukseen. Kerroin haastateltaville myös tutkimuksen tavoitteista sekä haastateltavien anonymiteetistä.

2.2 Sisällönanalyysi

Käytän opinnäytetyöni aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysia voidaan pitää sekä yksittäisenä metodina että väljänä teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi ei ole sidottu mihinkään yksittäiseen teoriaan, joten se on hyvin monikäyttöinen väline analysoitaessa erilaisia tekstiaineistoja. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 103.)

Opinnäytetyöni aineisto koostuu litteroidusta haastattelumateriaalista, josta etsin kysymyksenasettelun kannalta olennaisia merkityksiä. Analyysin alkuvaiheessa pelkistin aineiston hallittavammaksi kokonaisuudeksi. Pelkistäminen tapahtui erottamalla litteroidusta tekstimassasta opinnäytetyöni kysymysten kannalta olennaiset asiat ja liittämällä ne yhdeksi tekstitiedostoksi. Tämän jälkeen jaoin pelkistetyn aineiston erilaisten teemojen alle. Opinnäytetyöni teemoja ovat sosiaalisen tuen lähteet kuten perhe, vertaistuki, asumisohjauksen ja koulun antama tuki sekä muut tuen muodot. Teemoittelussa on kyse ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan ja siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.).

Jäsensin haastattelusitaatteja teemojen sisällä tyypittelemällä ne sosiaalisen tuen muotojen mukaan. Sosiaalisen tuen muotoja ovat emotionaalinen tuki, materiaallinen tuki ja tiedollinen tuki. Tyypittelyssä voidaan etsiä tiettyjen teemojen sisältä näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia. Lisäksi aineistosta voidaan etsiä toiminnan logiikkaa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–107.)

Tyypittelyvaiheessa käytin myös haastattelusitaatteja selittäviä ydinkuvauksia, joiden avulla pystyin kiteyttämään haastattelupuheesta nousevia merkityksiä sekä löytämään haastateltavien puheesta yhdistäviä tekijöitä. Lisäksi etsin läpi aineiston puhetta toimijuudesta ja jaoin puheen sen mukaan, mitkä tekijät heikensivät ja mitkä vahvistivat haastateltavien toimijuutta. Lopuksi kirjoitin teemojen sisälle tiivistetyt kuvaukset tyypittelyn kautta avautuvista merkityksistä. Alla oleva taulukko 1. esittää kahden esimerkin kautta, miten sisällönanalyysi eteni teemojen sisäisistä haastattelusitaateista tyypittelyn kautta merkitystulkintaan.

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysin etenemisestä

Teema: Perheen merkitys sosiaalisen tuen lähteenä			
Haastattelusi- taatti	Sosiaalisen tuen muoto (tyypittely)	Ydinkuvaus (tyypittely)	Merkitystulkinta
<i>"Sää ajattelet, että se on huonompi Afganistanissa, siellä ei ole rauha. Sitten ajattelet, että miten heillä menee siellä. Jos sää olet täällä yksin se ei haittaa, mutta he ovat siellä."</i>	Emotionaalinen tuki	Huoli perheestä	Huoli perheestä, pitkä etäisyys ja pelko siitä, miten he pärjäävät ja selviävät voi vaikeuttaa arjen jaksamista Suomessa. Kokemus siitä, että oma mahdollinen yksinäisyys on toissijaista verrattuna perheen tilanteeseen.
Teema: Ystävät sosiaalisen tuen lähteenä			
Haastattelusi- taatti	Sosiaalisen tuen muoto (tyypittely)	Ydinkuvaus (tyypittely)	Merkitystulkinta
<i>"Meillä on yleensä semmoinen, kun on vaikka raha loppu, nii soitetaan toiselle, että onko sulla rahaa lainata. Ja joskus se sanoo, että Joo on, ja joskus sanoo, että ei mullakaan oo"</i>	Materiaalinen tuki	Vastavuoroisuus, luottamus	Vastavuoroinen luottamus oman maalaisten ystävien välillä luo kokemusta pärjäämisestä "keskenään" ilman ulkopuolista apua ja vahvistaa näin yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Pertti Alasuutari kuvaa laadullisen tutkimuksen analyysin viimeistä vaihetta arvoituksen ratkaisemiseksi. Arvoituksen ratkaiseminen tarkoittaa sitä, että tuotettujen löydettyjen vihjeiden ja johtolankojen pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 44.)

Viimeisessä vaiheessa yhdistän analyysin kuluessa aineistosta löytämäni merkitykset ja pohdin, miten sosiaalisen tuen eri osa-alueet muovaavat haastateltavien

toimijuutta. Lisäksi pohdin, miten sosiaalinen tuki ja kokemus toimijuudesta kytkeytyvät laajemmin yksilön kotoutumisprosessiin ja hyvinvoinnin muodostumiseen.

Alasuutarin mukaan (2011, 251) laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen eri vaiheet kuten ongelmanasettelu, aineiston keruu, analyysi ja tulosten raportointi loittuvat usein monella tavalla toisiinsa. Näin tapahtui myös opinnäytetyöni kohdalla. Tutkimussuunnitelmassa opinnäytetyön eteneminen saattoi näyttää suoraviivaiselta prosessilta, mutta työn edetessä palasin useaan otteeseen aiempien lukujen ja tutkimuskysymysten muotoiluun. Haastatteluaineistosta nousi myös uusia oivalluksia, joiden vuoksi tietyt näkökulmat painottuivat aiottua enemmän, kun toisten merkitys jäi vähäisemmäksi.

2.3 Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuksen tai opinnäytetyön luotettavuutta voidaan kuvata validiteetin ja reliabiliteetin käsitteillä. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä ja tutkimustulosten oikeellisuutta. Kun tutkitaan ihmisten kokemuksia, ei voida kuitenkaan määritellä mikä on totta ja mikä ei. Jokainen ihminen muodostaa kokemusmaailmansa omalla tavallaan. Tämän vuoksi totuuden etsimisen sijaan laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on syvällisemmän ymmärryksen muodostaminen tutkittavasta kohteesta. Tällöin validiteetti voidaan ymmärtää uskottavuudeksi ja vakuuttavuudeksi. (Yhteiskuntatieteellinen tietokirjo.)

Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen luotettavuutta ja johdonmukaisuutta. Kuten validiteetin kohdalla, myös reliabiliteetissa itse aineiston sisältö ei välttämättä kerro paljonkaan tutkimuksen luotettavuudesta. Tutkijan tulee rakentaa tutkimuksen luotettavuutta esimerkiksi johdonmukaisilla aineistonkeruu- ja analyysimenetelmillä, joiden pohjalta hän voi esittää hyvin perustellut päätelmät. Aineistonkeruussa reliabiliteettia voi vahvistaa tallentamalla ja litteroimalla haastattelut sekä kiinnittämällä huomiota siihen, että esitetyt kysymykset eivät ole johdattele-

via. Analyysivaiheessa luotettavuutta vahvistaa vakiintuneiden analyysimenetelmien käyttö sekä aineistosta nousevien havaintojen keskusteluttaminen tutkimuskirjallisuuden kanssa. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.).

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija ei ole myöskään objektiivinen sivustakatsoja, vaan tutkijan valinnoilla on aina vaikutusta tutkimukseen. Täydelliseen objektiivisuuteen pyrkiminen ei ole siten järkevää. Keskeistä on sen sijaan itsereflektio eli tutkijan subjektiivisuuden tiedostaminen ja auki kirjoittaminen osana tutkimusta.

Tutkimuksen on myös noudatettava hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa sitä, että tutkija työskentelee tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen mukaisesti, käyttää tieteellisen tutkimuksen vaatimusten mukaisia ja eettisiä menetelmiä tiedonhankinnassa ja arvioinnissa sekä huomioi asianmukaisesti toisten tutkijoiden tekemän työn. (Karjalainen 2002, 3.)

3 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA

3.1 Kokemuksen tutkimus

Opinnäytetyöni metodologinen tietoperusta kytkeytyy kokemuksen tutkimuksen eli fenomenologiseen ja fenomenologis-hermeneuttiseen traditioon. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on elämismaailma eli ihmisen suhde omaan elämistodellisuuteensa. Fenomenologian mukaan ihmistä voidaan ymmärtää tuota maailmasuhdetta tutkimalla. Todellisuus ei ole edessämme neutraalina mas-
sana, vaan havaintomme kohteet näyttäytyvät havaitsijan pyrkimysten, kiinnostusten, uskomusten ja arvojen valossa. (Laine 2010, 29.; Tuomi & Sarajärvi 2009, 34.)

Kokemukset muodostuvat ihmiselle merkityksistä, joita tapahtumat ja ilmiöt saavat ihmisen tajunnassa. Toisin sanoen elämäntilanne merkityksellistyy ihmiselle kokemuksina. (Lehtomaa 2008, 165.) Merkitykset eivät ole sisäsyntyisiä, vaan niiden lähde on yhteisö tai yhteiskunta, johon yksilö kasvaa ja johon hänet kasvatetaan. Merkitykset ovat myös subjekteja yhdistäviä eli intersubjektiivisiä. Voimme ymmärtää toisen ihmisen toiminnan tarkoituksen vain kysymällä, millaisten merkitysten pohjalta hän toimii. (Laine 2010, 29.; Tuomi & Sarajärvi 2009, 34.)

Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa hermeneutiikalla tarkoitetaan ilmiöiden merkityksen tulkitsemista. Ennen tietyn asian ymmärtämistä ihmisellä on siitä esiymmärrys, joka perustuu johonkin aiemmin ymmärrettyyn. Prosessia, jossa tulkinnan kautta syntyy taas uusi ymmärrys asiasta, kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 34–35.)

Fenomenologis-hermeneuttisella tutkimuksella voidaan nähdä olevan kaksi tasoa. Ensimmäinen taso on tutkittavien koettu elämä. Toisen tason muodostaa tutkimus, jossa tulkitaan ensimmäistä tasoa. Tavoitteena on nostaa näkyväksi ja tietoiseksi se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi tai itsestään selväksi. Hermeneuttisessa tutkimuksessa on siis kyse merkityksiä täynnä olevan kokemusmaailman tulkitsemisesta tiettyjen tieteellisten periaatteiden mukaan.

(Tuomi & Sarajärvi 2009, 35.) Opinnäytetyöni liittyy fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimuksen perinteeseen, koska keskeinen tavoitteeni on tarkastella haastatteluissa kerrottuja elämäkokemuksia ja tulkita niiden merkityksiä. Ennen opinnäytetyöni aloittamista minulla oli aiheesta aiempaan tietoon ja kokemukseen perustuva esiyymmärrys. Tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen, aineiston kerääminen ja analyysi mahdollistivat uuden syvemmän ymmärryksen syntymisen, joka puolestaan auttoi löytämään haastatteluaineistosta merkityksiä ja tulkitsemaan niitä sekä lopulta raportoimaan niistä opinnäytetyössäni.

3.2 Hyvinvointi ja kotoutuminen yksilön näkökulmasta

Laissa kotoutumisen edistämisestä (2010) kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. Haavikko ja Bremer (2009, 15) määrittelevät kotoutumisen yksilön psykiseksi prosessiksi, jonka aikana hän työstää ulkoisten muutosten aiheuttamaa sisäistä muutosta. Ihminen on kotoutunut, kun hän löytää tasapainon ja toimintakyvyn uudessa asuinmaassaan.

Kotoutumisprosessi ei kulje suoraan vaan spiraalimaisesti dialogina uuden ja vanhan välillä samalla kun kielitaito karttuu ja tietoisuus uudesta kulttuurista syventyy. Kotoutuminen voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. *Saapumisvaiheessa* ulkoiset olosuhteet ovat muuttuneet, kotimaa on fyysisesti poissa, mutta hallitsee silti psyykkisesti oman mielen sisältä. Selviytyminen uusissa olosuhteissa voi aiheuttaa hämmennystä ja avuttomuuden tunnetta. Saapumisvaihe voi jatkua psyykkisenä mielentilana pitkään, joskus jopa vuosikymmeniä. *Kohtaamisvaiheeseen* kuuluu tiedostamaton tai tiedostettu vertailu uuden ja vanhan välillä. Ihminen pohtii, mitä asioita vanhasta ja uudesta hän haluaa sisällyttää elämäänsä. Kotoutumisen kolmas vaihe on *taakse katsominen*, jossa ihminen kykenee yhdistämään uuden ja vanhan piirteet itselle sopivaksi tasapainoiseksi synteesiksi. Tässä vaiheessa on tärkeää, että kotoutuja luo sosiaalisia verkostoja ja käy aktiivista vuoropuhelua myös kantaväestön kanssa. Taakse katsomisen vaiheessa

suhde lähtömaahan muuttuu niin, että vanha kotimaa on kaivattu energian antaja, jonka puoleen voi halutessaan kääntyä, mutta se ei enää ohjaa arkisia toimia. (Haavikko & Bremer 2009, 17–18.)

Kotoutumisprosessia voidaan kuvata Haavikon ja Bremerin tavoin yksilön psyykkisenä kasvuprosessina. Tämän lisäksi on tärkeä ymmärtää kotoutuminen kokonaisvaltaisena hyvinvoinnin rakentumisena, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa yksilön ja häntä ympäröivien ihmisten ja yhteiskunnan välillä.

Erik Allardt totesi jo vuonna 1976, että hyvinvointia tutkittaessa tulee huomioon aineellisen elintason lisäksi hyvinvoinnin sosiaaliset aspektit kuten ystävyysuhteet sekä kokemukset kuulumisesta tai vieraantumisesta sekä onnellisuudesta tai tyytymättömyydestä. Allardt kuvasi hyvinvoinnin ulottuvuuksia elintason (having), yhteisyyssuhteiden (loving) ja itsensä toteuttamisen (being ja doing) käsitteiden avulla. (Allardt 1976.) Opinnäytetyöni kontekstissa Allardtin kuvaamista hyvinvoinnin ulottuvuuksista yhteisyyssuhteiden voidaan nähdä ilmenevän sosiaalisen tuen tematiikassa. Itsensä toteuttamisen ulottuvuus liittyy puolestaan toimijuuden teemaan. Allardtin (1976, 46–48) mukaan toiminnan puutteen ja sosiaalisen eristymisen välillä vallitsee myös vahva yhteys. Tekeminen on itsensä toteuttamisen edellytys ja tärkeä hyvinvointiarvo. Allardt käyttää itsensä toteuttamisen vastakohtana termiä vieraantuminen. Samasta aiheesta puhuttaessa voidaan käyttää myös syrjäytymisen tai syrjäyttämisen sekä osallisuuden käsitteitä.

Osallisuus on moniulotteinen käsite, jolla voidaan kuvata yksilön kokemusta kuulumisesta yhteisöön ja yhteiskuntaan. Keskeistä osallisuudessa on luottamus ja kuulluksi tuleminen sekä omaehtoinen toiminta ja vaikuttaminen omaa elämää koskevien asioiden kulkuun. (Jämsén & Pyykkönen 2014, 9). Osallisuus voidaan määritellä kuulumisena sellaiseen kokonaisuuteen, jossa yksilö pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on myös olemista, toimimista ja osallistumista erilaisissa suhteissa, joissa ihmisen vapaudet ja oikeudet vaihtelevat. (Isola, Kaartinen & Leemann 2017, 3, 16.)

Osallisuuden vastakohtana voidaan pitää syrjäytymistä. Marja Katisko (2017, 190) kuvaa osallisuutta ja syrjäytymistä inklusion ja eksklusion käsitteiden avulla. Inklusiolla tarkoitetaan pääsemistä ja kuulumista ja eksklusiolla ulosjoutumista tai ulossulkemista. Eksklusio liitetään yleensä koulutusjärjestelmästä tai työelämästä syrjäytymiseen sekä kokemukseen ulossulkemisesta ja näköalattomuudesta suhteessa omaan elämään ja tulevaisuuteen.

Johanna Hiitola, Merja Anis ja Kati Turtiainen (2018, 6, 18) näkevät kotoutumisen liittyvän tiiviisti yleisiin hyvinvoinnin kokemuksiin, mutta erityisesti ihmisten osallisuuden ja toimijuuden rakentumiseen erilaisissa kohtaamisissa. Keskeinen kotoutumiseen vaikuttava tekijä on juurikin kokemus kuulumisesta yhteisöihin ja laajemmin koko yhteiskuntaan.

Opinnäytetyössäni määrittelen kotoutumisen yksilön kokonaisvaltaiseksi hyvinvoinnin vahvistumiseksi ja kokemukseksi oman paikan löytämisestä yhteiskunnassa. Näen kotoutumisen sekä yksilön psyykkisenä kasvuprosessina, että laajempänä kokemuksena hyvinvoinnista ja osallisuuden tunteesta, jotka luovat ja ylläpitävät toimijuutta. Painotan opinnäytetyössäni yksilön saaman sosiaalisen tuen merkitystä hyvinvoinnin muotoutumisessa ja kotoutumisen onnistumisessa.

3.3 Sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen tuki

Sosiaalinen pääoma, sosiaalinen tuki sekä toimijuus ovat opinnäytetyössäni keskeisiä yksintulleiden nuorten kotoutumisprosessiin kytkeytyviä käsitteitä. Sosiaalisen pääoman käsite toimii ikään kuin taustalla laajempänä viitekehyksenä tarkastellessani sosiaalisen tuen eri muotojen suhdetta yksilön koettuun hyvinvointiin ja toimijuuden muotoutumiseen. Jaan sosiaalisen tuen eri lähteet perheeseen, vertaistukeen, ohjaukseen ja opetukseen sekä muuhun tukeen. Lisäksi jaan sosiaalisen tuen muodot kolmeen osaan: emotionaaliseen, tiedolliseen ja materiaaliseen tukeen (ks. Tardy 1985; Ollikainen 2004, 93) ja tarkastelen miten ne ilmenevät haastateltavien kokemuksissa.

Sosiaalinen pääoma on laaja käsite, jolla viitataan sosiaalisten suhteiden tai sosiaalisen ympäristön ulottuvuuksiin kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen (Ruuskanen 2002, 5.). Pierre Bourdieu (1986) James Coleman (1988) ja Robert Putnam (1993) ovat kolme keskeisintä teoreetikkoa, joiden tutkimukset ovat nostaneet sosiaalisen pääoman yhdeksi sosiaalitieteiden suosituimmista käsitteistä (Ellonen 2008, 31.).

Pierre Bourdieu (1986, 248–252) kuvaa sosiaalista pääomaa taloudellisen ja kulttuurisen pääoman tavoin välineeksi, jonka avulla yksilö voi erottautua jakautuneessa yhteiskunnassa. Sosiaalinen pääoma on Bourdieun mukaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa syntyvä hyödyke, joka on yksilön käytettävissä omien tavoitteiden saavuttamiseksi. Robert Putnam (1993, 163–185) painottaa sosiaalisen pääoman yhteisöllistä ominaisuutta. Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma määrittyy sosiaalisten verkostojen, luottamuksen ja normien kautta historiallisesti kehittyneitä sosiaalisina käytänteinä. Putnamin määritelmässä korostuvat kansalaishyveet, kansalaisaktiivisuus ja yhteisöllinen infrastruktuuri.

James Coleman (1988, 105–106) näkee puolestaan sosiaalisen pääoman yksilön resurssina, mutta Colemanin mukaan yhteisöllä on keskeinen merkitys sen muodostajana. Colemanin määritelmässä korostuvat paikalliset sosiaaliset suhteet. Sosiaaliset verkostot ovat jo sellaisenaan pääomaa ja niiden tuottamat resurssit riippuvat suhteiden ominaisuuksista. Coleman kutsuu sosiaalista verkostoa, joka kykenee tuottamaan ja ylläpitämään normeja *sulkeumaksi* (*cluture*). Sulkeumassa kaikki yhteisön jäsenet tuntevat toisensa ja siinä luodaan normeja negatiivisten tapahtumien estämiseksi ja positiivisten asioiden edistämiseksi. Sulkeuma muodostaa oman yhteisön, jossa sekä luotetaan toisiin, että kontrolloidaan toisia.

Opinnäytetyössäni sosiaalinen pääoma näyttäytyy toisaalta Bourdieun kuvaamana yksilön käytettävissä olevana resurssina, jota sosiaalinen tuki tai tuen puute voi kasvattaa tai vähentää. Putnamin näkökulma sosiaaliseen pääomaan ilmenee tarkasteltaessa kotoutumisprosessia yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksena. Kotoutumisprosessissa sosiaalisen pääoman muodostumiseen vaikuttavat yksilön luottamus yhteiskunnan instituutioihin ja niiden edustajiin sekä

yhteiskunnan toimet yksilön integroimiseksi. Luottamus onkin keskeinen seikka, jonka vahvistuminen auttaa maahanmuuttajien verkostoitumista ja kiinnittymistä uuteen yhteiskuntaan (Maiche 2017, 19.).

Edellä esitellyistä sosiaalisen pääoman määritelmistä Colemanin lähestymistapa kytkeytyy eniten opinnäytetyöni sosiaalisen tuen kontekstiin. Colemanin (1988, 105–106) mukaan sosiaalinen pääoma voidaan nähdä siis yksilön resurssina, jonka muodostumiseen vaikuttavat sosiaalisten verkostojen ominaisuudet. Myös sosiaalinen tuki syntyy sosiaalisista verkostoista ja sen vaikutus, oli se sitten positiivista tai negatiivista, riippuu tuen ominaisuuksista ja laadusta. Kotoutumisprosessin kannalta on myös keskeistä, millaisina kohderyhmän nuoret näkevät omat mahdollisuutensa kerätä ja hyödyntää sosiaalista pääomaa omassa elämässään, ja millaiset asiat voivat heitä tässä rajoittaa.

Sosiaalisen tuen ja sosiaalisen pääoman käsitteet kytkeytyvät toisiinsa. Molemmat edesauttavat yksilöiden tavoitteiden toteuttamista. Sosiaalisen pääoman voidaan lisäksi katsoa edistävän myös yhteisön hyvinvointia. (Vrt. Ruuskanen 2002, 5.) Sosiaalinen tuki voidaan nähdä yhtenä sosiaalisen pääoman ilmentäjänä (Ellonen 2008, 48.). Sosiaalinen tuki voi myös tuottaa sosiaalista pääomaa tai rajoittaa sen käyttöä.

Sosiaalinen tuki on moniulotteinen käsite, jota voidaan lähestyä useasta eri näkökulmasta. Esimerkiksi Cobb (1976, 300) määrittelee sosiaalisen tuen informaatiksi, joka johdattaa ihmisen uskomaan olevansa rakastettu ja kunnioitettu sekä osa vastavuoroisuuteen perustuvaa verkostoa. Cobbin määritelmässä sosiaalinen tuki näyttäytyy siten yksilön kokemuksessa kokonaisvaltaisena voimauttavana resurssina. Cohenin & Symenin (1985, 4) mukaan sosiaalinen tuki on puolestaan muiden ihmisten tuottama resurssi, joka edistää tai haittaa yksilöiden hyvinvointia. Näin ollen sosiaalinen tuki ei ole välttämättä aina voimauttavaa, vaan sillä voi olla myös kielteisiä seurauksia. Sosiaalisen tuen vaikutusten tarkastelussa onkin tärkeää erottaa tuen laatu ja määrä. Joskus tukea sisältävät suhteet voivat olla myös ahdistavia tai pakottavia. (Ellonen 2008, 50.)

Myös Uutela (1998, 208) kuvaa sosiaalista tukea resurssiksi tai voimavaraksi, jota muodostuu ihmisen kytkennöistä toisiin yksilöihin, ryhmiin ja yhteisöihin. Näiden voimavarojen ansiosta ihminen selviytyy elämässä eteen tulevista stressitilanteista ja vaatimuksista. Sosiaalinen tuki voi myös vaikuttaa suoraan yksilön hyvinvointiin tai se voi suojata ennaltaehkäisevästi stressitekijöiltä. (Ellonen 2008, 50.) Tällöin voidaan puhua yksilön resilienssin vahvistumisesta. Resilienssillä kuvataan yleensä sinnikkyyttä, joustavuutta, lannistumattomuutta sekä selviytymis- ja stressinsietokykyä, joka syntyy yksilön, perheen, lähiympäristön ja koko yhteiskunnan ja kulttuurin vuorovaikutuksesta (Vihottula 2015, 35.). Resilienssi viittaa taitoihin, joiden avulla yksilö tai yhteisö pystyy torjumaan erilaisia kriisitilanteita ja säilyttämään toimintakykynsä arjessa (Tuominen 2018.).

Sosiaalisella tuella voidaan nähdä olevan rakenteellinen ja toiminnallinen puoli. Rakenteellisella puolella tarkoitetaan sosiaalisia verkostoja ja suhteita, jotka ovat sosiaalisen tuen lähtökohta. Sosiaalisen tuen toiminnallisuudella viitataan sosiaalisen tuen saantiin ja myös tuen antamiseen. (Ellonen 2008, 49–50.) Ollikaisen (2004, 94) mukaan sosiaalisen tuen toiminnallinen puoli korostuu esimerkiksi Taylorin (1998) määritelmässä, jossa sosiaalinen tuki nähdään toimintana ja vuorovaikutuksena, jossa rakennetaan yhteisiä merkityksiä ja neuvotellaan niistä. Tällöin voidaan puhua sosiaalisesti tukevasta ilmapiiristä tai kulttuurista (Ollikainen 2004, 94).

Sosiaalisen tuen laajan määritelmän mukaan sosiaalinen tuki koostuu emotionaalisesta tuesta, materiaalisesta tuesta, informatiivisesta tuesta ja arvioinnista. (Tardy 1985; Uutela 1998.) Emotionaalisella tuella tarkoitetaan luottamusta, välittämistä ja empatiaa, materiaalisella tuella erilaisia resursseja kuten rahaa ja aikaa, informatiivisella tuella neuvontaa ja opastusta ja arvioinnilla henkilökohtaisen palautteen antoa. (Ellonen 2008, 49.).

Burleson (2003, 552) mukaan emotionaaliselle sosiaaliselle tuelle on ominaista huolenpidon, läheisyyden ja kiinnostuksen osoittaminen toista ihmistä kohtaan erityisesti stressin tai vastoinkäymisten aikana. Ihminen kohtaa elämänsä aikana stressiä aiheuttavia tiloja kuten vihaa, ahdistusta, surua, kipua tai häpeää. Käsit-

telemme stressitiloja perheeltä, ystäviltä ja muilta ihmisiltä saadun emotionaalisen tuen avulla. Ihmisiltä saadun emotionaalisen tuen laatu kuitenkin vaihtelee paljon. Tuki voi olla motivoivaa, kannustavaa ja toista kunnioittavaa. Toisaalta tukeen voi liittyä odotuksia vastavuoroisuudesta tai erilaisia kielteisiä asenteita. Sillä, miten sosiaalisen tuen antaja huomioi toisen ihmisen tunteet, on vaikutusta siihen, millaisia positiivisia tai negatiivisia seurauksia tuella on vastaanottajalleen. (Burleson 2003, 551–552.) Yksintulleiden nuorten näkökulmasta emotionaalinen tuki on keskeisessä asemassa ja se liittyy tiiviisti mahdollisuuksiin kotoutua ja kokea osallisuutta ja kuuluvuutta uuteen asunmaahan.

Burleson laskee sosiaalseksi tueksi myös pyrkimykset auttaa toista ratkaisemaan vastoinkäymisiä (upsetting) antamalla tietoa ja neuvoja. Avaintekijä on tietoinen pyrkimys auttaa kohdehenkilöä. (Burleson 2003, 552.) Opinnäytetyössäni tiedollinen sosiaalinen tuki näyttäytyy ensisijaisesti kotouttamistoimina kuten asunmisohjauksena sekä koulun tarjoamana tukena.

3.4 Toimijuus

Suvi Ronkainen (2006, 531–532; 1999, 51) kuvaa toimijuudella yleisesti suhdetta henkilölle mahdollisen, häneltä odotetun sekä toteutuneen toiminnan välillä. Ronkaisen mukaan yksilön toimintamahdollisuudet määrittyvät hänen positiostaan yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuudessa. Oleellista on se, missä määrin yksilö ohjaa toimintaa omilla valinnoillaan ja missä määrin määritykset toimijuudelle tulevat rakenteiden ja yhteiskunnan taholta. (Ks. Jyrkämä 2007, 202.) Toimijuuden käsite voikin avata yksintulleiden maahanmuuttajanuorten kokemuksia heidän asemastaan sekä aktiivisina toimijoina omissa sosiaalisissa verkostoissaan, että yhteiskunnan kotouttamistoimien ja -odotusten kohteena.

Sosiologisen määritelmän mukaan ihminen nähdään toimijana, vaikka hän ei näkyvästi mitään tekisikään. Toimijuuteen riittää aikomus tehdä – joko pakosta, velvollisuudesta tai halusta. Toimijuuden näkökulmasta voidaan jäsentää sekä konkreettista toimintaa kuin aiottua toimintaakin. Toimijuuden käsitettä voidaan

käyttää työkaluna esimerkiksi, kun analysoidaan ihmisen toimintakyvyn vahvistamista ja vahvistamista tai sen heikkenemistä. (Lähteenmaa 2010, 56.)

Toimijuus on olemassa silloin kun on toisin tekemisen tai valinnan mahdollisuus. Pyrkimys toisin tekemiseen ilmenee kuitenkin vain silloin, kun yksilö kokee tämän mahdollisuuden olevan toteutettavissa. Mahdollisuudet voivat olla olemassa, mutta yksilön kokemuksen kannalta niitä ei ole, jos ne eivät näyttäytyä juuri itselle todellisina. (Ronkainen 1999, 51.)

Tuula Gordonin (2005, 114–115) mukaan toimijuuden tuntuun liittyy käsityksiä omista mahdollisuuksista tehdä päätöksiä, näkemyksiä päätöksenteon rajoituksista sekä huolta omasta toimijuudesta – eli siitä, pääseekö päättämään, onko päätökset mahdollista toteuttaa tai myös siitä, osaako itse päättää. Ollessaan aktiivinen toimija, yksilö luo ja muuttaa todellisuutta ja samalla myös itseään. Hänelle kehittyy kykyjen lisäksi käsitys omista kyvyistään ja käsitys siitä, mitkä asiat maailmassa ovat hänen saavutettavissaan. Tottumus toimia tietyllä tavalla tuottaa toimijalle tunteen osaamisesta ja kykenemisestä eli kompetenssista. Kompetenssin kehittyminen on enemmän kuin tietyn asian hallitsemista. Kyse on ilosta ja nautinnosta, jonka osaaminen ja tietyn asian hallitseminen antaa. (Ronkainen 1999, 53, 67.)

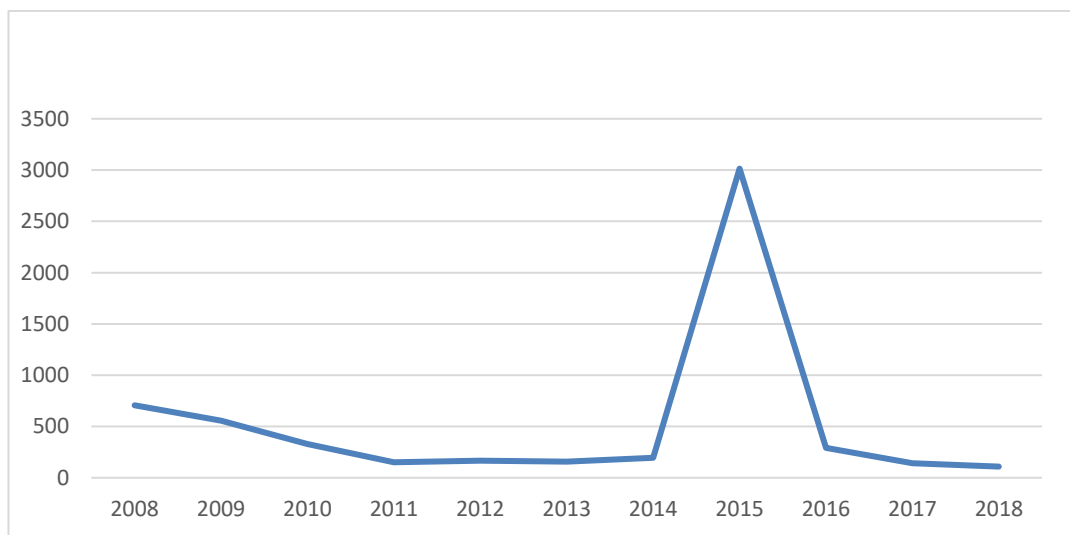
Opinnäytetyössäni toimijuus näyttäytyy haastateltavien nuorten kokemuksena omista mahdollisuuksistaan toteuttaa itselleen merkityksellistä elämää Suomessa sekä asettaa itselleen tulevaisuuden tavoitteita ja edetä niitä kohti. Lisäksi toimijuus on arjessa läsnä olevaa Gordonin kuvaamaa kompetenssia eli koke-
musta osaamisesta, kykenemisestä ja valinnan mahdollisuuksista. Monipuolinen sosiaalinen tuki luo sosiaalista pääomaa, joka puolestaan mahdollistaa arjen kompetenssin muodostumisen.

4 ALAIKÄISINÄ TURVAPAIKANHAKIJOINA YKSIN TULLEET SUOMESSA – KATSAUS NYKYTILANTEeseen

4.1 Keitä yksintulleet ovat ja paljonko heitä on Suomessa?

Suomeen on tullut alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa koko 2000-luvun ajan, mutta hakijamäärät ovat vaihdelleet vuositasonalla paljon. Viimeisten kymmenen vuoden aikana vuosi 2015 oli tilastopiikki, jolloin Suomeen tuli 3014 alaikäistä ilman huoltajaa. Vuoden 2015 jälkeen määrä on laskenut huomattavasti. Esimerkiksi vuonna 2017 hakijoita oli 142 ja vuonna 2018 enää 109. (Maahanmuuttovirasto. Ks. Kuvio 1.)

Valtaosa yksintulleista alaikäisistä on 14–17-vuotiaita poika, mutta joukossa on myös tyttöjä ja pieniä lapsia (Kuusisto-Arponen 2016, 89.). Suurin osa alaikäisille tehdyistä oleskelulupapäätöksistä on myönteisiä. Esimerkiksi vuosina 2015–2017 77 prosenttia alaikäisten yksintulleiden päätöksistä oli myönteisiä. Suurimmat kansalaisuudet ovat Afganistan, Irak, Somalia ja Syyria. (Maahanmuuttovirasto.) Haastattelemani viisi nuorta olivat kaikki Afganistanin kansalaisia ja he olivat tulleet Suomeen alaikäisinä vuosien 2014 ja 2015 aikana.

Kuvio 1. Suomeen ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat 2008–2018. (Maahanmuuttovirasto, tilastot.)

4.2 Kuntaan muuttaminen ja kotouttamispalvelut

Suomessa kotoutumisajan palveluita säätelee vuonna 2011 voimaan astunut laki kotoutumisen edistämisestä. Lain mukaan kotouttamisella tarkoitetaan kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla. Samassa yhteydessä laissa mainitaan myös sosiaalinen vahvistaminen, jolla tarkoitetaan maahanmuuttajalle suunnattuja toimenpiteitä hänen elämäntaitojensa parantamiseksi ja syrjäytymisensä ehkäisemiseksi. (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010.)

Suomeen muuttaneella henkilöllä, jolla on oleskelulupa ja kuntapaikka Suomessa, on oikeus saada kotoutumista edistäviä palveluita kolmen vuoden ajan. Aikaa voidaan jatkaa kahdella vuodella, jos sille on riittävät perusteet. Kunnat ja TE-toimistot ovat vastuussa lakiin kirjattujen kotouttamispalvelujen järjestämisestä. Palvelujen taso kuitenkin vaihtelee eri puolella maata ja lain velvoittamiin tavoitteisiin ei aina päästä. (Vuorento & Franz-Koivisto 2017, 106–107.)

Oulussa maahanmuuttajapalvelut tarjoavat kotoutumisajan lakisääteiset sosiaali- ja terveystyöpalvelut. Yksintulleiden kohdalla keskeisimmät palvelut liittyvät ohjauksen, asumisen ja koulupaikan järjestämiseen. Ilman perhettään tulleet alaikäiset asuvat kuntapaikan saamisen jälkeen useimmiten perheryhmäkodissa tai tukiasumisyksikössä. Täysi-ikäistymisen jälkeen nuori muuttaa asumaan itsenäisesti ja hänelle tarjotaan asumisohjauspalvelua asumisen tueksi. Kuntien tehtävänä on järjestää riittävät kotouttamispalvelut joko itse tai ostopalveluna. Yksintulleilla nuorilla on oikeus myös jälkihuoltoon 21 ikävuoteen asti, joka on verrattavissa lastensuojelun jälkihuolto-oikeuteen. Jälkihuollon tulisi perustua jälkihuoltosuunnitelmaan, jota päivitetään säännöllisin väliajoin. Asumisyksiköstä itsenäiseen elämään muuttava nuori tarvitseekin usein monenlaista tukea arjen ja elämän hallintaansa. (Castaneda ym. 2018, 378.)

17 vuotta täytettyään nuoret tulevat myös työvoimahallinnon kotouttamistoimien piiriin, joista vastaavat TE-toimistot. Käytännössä tämä tarkoittaa oikeutta hakea työmarkkinatukea TE-toimiston hyväksymän koulutuksen ajalta. Turtiainen; Kokkonen & Viitasalo (2018) ovat tutkineet kotouttamistoimien ja maahanmuuttajien

tarpeiden kohtaamista kotouttamistyön ammattilaisten näkökulmasta. Heidän mukaansa kotouttamistyö on jaettu institutionaalisesti kahtia yhtäältä työllistymiseen tähtäävän työkansalaisuuden rakentamiseksi ja toisaalta muille elämänalueille ulottuvaan työhön. Turtiainen ym. näkevät yksilön kotoutumisen kannalta ongelmallisena tilanteen, jossa työvoimahallinnon kotouttamistoimet ovat ristiriidassa muiden kotouttamistoimien kanssa ja, että ammattilaisen kotouttamistyötä voivat määrittää asiakkaiden tarpeiden sijaan rakenteiden tarpeet. (Turtiainen; Kokkonen & Viitasalo 2018, 343–348.)

Turtiaisen ym. kuvaama skenaario on syytä ottaa huomioon myös yksintulleille nuorille suunnattuja kotouttamistoimia arvioitaessa. Jos kotouttamistoimet painottuvat liiaksi työllistymiseen, saattavat muut tuen tarpeet jäädä huomaamatta. Yksilön kannalta tämä voi aiheuttaa kasautuvia ongelmia sekä heikentää toimintakykyä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Ratkaisuksi kotouttamistoimien rakennelähtöisyyteen ja työkansalaisuuden ylikorostumiseen voisi olla aktiivisen kansalaisuuden käsitteen käyttöönotto. Aktiivisella kansalaisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta omien tavoitteiden mukaiseen autonomiseen toimintaan ja se sisältää työllistymisen lisäksi muutkin elämänalueet. (Turtiainen ym. 2018, 343–344.) Aktiivisen kansalaisuuden käsitteen käyttöönotto on yksi tapana nostaa esiin yksilön toimijuuden vahvistumisen merkitystä kotoutumisprosessissa. Aktiivinen kansalainen nähdään omia valintoja tekevänä ja omaa elämää rakentavana subjektina, eikä ainoastaan kotouttamistoimien kohteena.

4.3 Kotoutuminen ilman perhettä

Läheissuhteilla on suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnin muodostumiselle. Perheestä erossaololla on todettu olevan selkeä yhteys myös maahanmuuttajien kotoutumiseen (Wilmsen 2013; Castaneda ym. 2018, 57–59.). Erossaolo voi lisätä yksinäisyyttä, työttömyyttä, vaikeuttaa kielitaidon kehittymistä sekä altistaa mielenterveysongelmille (Turtiainen; Kokkonen & Viitasalo 2018, 345.). Esimerkiksi Wilmsenin (2013) haastattelututkimuksessa Australiassa asuvien pakolaistaustaisten henkilöiden kohdalla perheestä erossa olemisella oli syviä vaikutuksia yk-

silön hyvinvointiin. Erossa oleminen vaikutti kielteisesti osallisuuden kokemukseen sekä siihen, miten yksilö suuntautui omaan tulevaisuuteen. Ero perheestä osoittautui esteeksi kotoutumiselle ja Wilmsenin mukaan perhesiteiden merkitys tulisi ottaa keskeiseksi harkinnan aiheeksi kotouttamispalveluja tarjoaville taholle.

Perheenjäsenten läsnäolo on suuri voimavaratekijä, joka auttaa monia pakolaisia selviämään vaikeista kokemuksista ja tilanteista uudessa kotimaassa. Huoli muualla olevien omaisten turvallisuudesta ja pärjäämisestä puolestaan heikentää mielenterveyttä merkittävästi. (Castaneda & Mäki-Opas & Jokela ym. 2018, 59.) Myös Nickersonin ym. (2010) mukaan pakolaiset joilla oli huoli ja pelko epävakaisiin ja jopa hengenvaarallisiin oloihin taakse jääneestä perheestä kärsivät enemmän posttraumaattisista stressioireista ja masennuksesta verrattuna pakolaisiin, jotka elävät lähiperheensä kanssa.

Perheestä erossa ololla on erityisen suuri vaikutus lapsina vanhemmistaan eroon joutuneiden ihmisten elämään. Suomessa tässä tilanteessa elää tuhansia turvapaikanhakijoina saapuneita ihmisiä. Kuusisto-Arponen (2017, 36–38) toteaa, että maahanmuuttoviraston syksyllä 2016 voimaan tulleiden perheenyhdistämisen kriteereiden tiukennukset käytännössä sinetöivät yksin tulleiden lasten ja nuorten kohtalot, jonka vuoksi heidän on mahdotonta elää ikinä tavallista perhe-elämää oman biologisen perheensä kanssa Suomessa. Näillä hallintakäytännöillä on valtavat inhimilliset ja yhteiskunnalliset seurauksensa. Yksintulleet elävät ja asuvat koko nuoruutensa institutionaalisen hoivan varassa, jossa heidän ylikulttuuriset ja ylipaikalliset kuulumisen siteensä ja tarpeensa jäävät usein ilman tukea tai joskus jopa täysin tunnistamatta. Yksintulleiden nuorten ylikulttuurisen ja yllirajaisen arjen ymmärtäminen on kuitenkin edellytys onnistuneelle kotoutumiselle. On myös hyvin ongelmallista, että suomalainen viranomaiskoneisto näkee yksintulleet lapset ja nuoret irrallisena suojelun kohteena, jonka läheiset sosiaaliset suhteet ja perhe tulkitaan hallintakäytänteissä jopa pelottaviksi. (Kuusisto-Arponen 2016, 109.)

Kuusisto-Arponen (2016, 90) toteaa myös, että syrjäytymisvaarassa olevien maahanmuuttajanuorten riski ajautua mukaan erilaisten ääriliikkeiden toimintaan

vähenee, jos heille turvataan mahdollisuus perhe-elämään. Vaarana on luoda yksinäisten perheettömiksi suojeltujen nuorten sukupolvi, joiden osallisuus yhteiskuntaan on heikko ja kustannukset moninkertaiset harkittuun perheenyhdistämiseen verrattuna (Kuusisto-Arponen 2017, 36–38.). Kuusisto-Arposen kuvaama tilanne perheettömiksi suojeltujen sukupolvesta on jo toteutumassa siinä mielessä, että varsinkin niillä alaikäisinä yksintulleilla nuorilla, jotka ovat täysi-ikäistyneet, on äärimmäisen pienet mahdollisuudet viettää tulevaisuudessa yhteistä perhe-elämää vanhempinsa tai sisarustensa kanssa Suomessa.

Anna-Kaisa Kuusisto ja Kristiina Korjonen-Kuusipuro (2018, 153–154) haastattelivat yksintulleita alaikäisiä osana Tampereen yliopiston TRUST-hanketta ja tarkastelivat, miten kokemuksellista tietoa käyttäen voidaan parantaa yksin Suomeen saapuneiden maahanmuuttajanuorten asumista. Tutkimusaineistossa korostuivat nuorten huoli perheestään ja perheen elämästä sekä pettymys suomalaiseen hallintoon, joka erityisesti tiukkine perheenyhdistämiskäytäntöineen tuntui pakottavan heidät elämään Suomessa yksin.

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

5.1 Perheen ristiriitainen rooli

Yksintulleiden nuorten elämä Suomessa on siinä mielessä erityistä, että heidän omat perheensä eivät enää ole fyysisesti läsnä heidän arjessaan. Vanhemmat ja sukulaiset voivat kuitenkin olla lähellä henkisesti, esimerkiksi ikävänä, yhteydenottoina ja jatkuvana huolena. (Honkasalo 2017, 11.) On olennaista ymmärtää, että silloinkin kun yhteyttä perheeseen ei olisi ollenkaan, vaikuttaa perhe nuoren hyvinvointiin ikävän ja kaipauksen muodoissa.

Perheellä oli kokonaisvaltainen vaikutus haastateltavien elämään. Perhe näyttäytyi tärkeänä emotionaalisen tuen lähteenä, joka antaa merkitystä elämälle. Osa haastateltavista (H2, H4 ja H5) koki tärkeänä, että he voivat jakaa kuulumisiaan ja arkeaan perheensä kanssa, vaikkakin puhelimitse. Yhteydenpito perheeseen saattoi kuitenkin olla vaikeaa huonojen internetyhteyksien vuoksi.

H5: Perhe on mun elämä. Mutta he asuu Afganistanissa. Joskus mää voin puhua puhelimesta heidän kanssa.

V: Kuinka usein pystyt juttelemaan perheen kanssa?

H5: Yks kerta kuukaudessa.

H2: Minun perhe menee joskus vähän kaukana kodista. Siellä on vuoristo ja kun he menevät sinne niin sitten saa puhua.

V: Kuinka usein sinä voit soittaa?

H2: Joskus mää soitan yksi kuukausi jälkeen joskus kaksi kuukausi ja sen jälkeen.

Perhe oli tärkeä myös niille nuorille, joilla ei ollut yhteyttä perheeseen (H1 ja H3). Heidän suhteessaan perheeseen voidaan nähdä kaksi puolta. Toisaalta elämää kalvaa muistot, ikävä ja suru sekä epätietoisuus perheen kohtalosta sekä arjessa läsnä olevan perheen emotionaalisen tuen puuttuminen. Toisaalta heillä on vapaus keskittyä omaan elämään ilman, että perheen huolet kaatuvat heidän päälleen.

Yksi haastateltava (H1) kertoi, että perhe on tärkeällä paikalla hänen mielessään, mutta muut ihmiset kuten ystävät, opettaja ja ohjaaja, ovat tärkeimpiä täällä Suomessa. Hän ei ole yrityksistä huolimatta pystynyt saamaan yhteyttä perheeseensä sen jälkeen, kun joutui eroon heistä neljä vuotta sitten. Hän merkitsi perheen sosiogrammiin katkoviivalla.

V: Kirjoita tähän ketkä on tärkeimpiä ihmisiä tällä hetkellä sinun elämässä.

H1: Voinko kirjoittaa koulu. (...) Kun mää kirjoitan koulu, siihen liittyy opettaja, opiskelijoita.

H1: Kaikista tärkein mun mielestä on tää koulu. Ystävä A ja mulla on yksi toinen kaveri, B. Mulla on siis paljon yhteyttä näiden kanssa. (...) Sitten mulla on näitä. Vieläkin yks ohjaaja. Nyt kun minä harjoittelen hänen kanssa matiikkaa.

V: Onko sitten muita sinulle tärkeitä ihmisiä ku nämä mitä oot kirjoittanut?

H1: On semmosia tärkeitäkin. Mutta nämä ovat kaikista tärkeimmät tällä hetkellä.

H1: (Miettii ja sanoo hiljaa) On se perhekin.

V: Millä tavalla sinulle perhe on tärkeä, kun sinä asut täällä Suomessa?

H1: Ei ole yhteyttä mitään. Vielä ei mitään. (puhuu hiljaisella äänellä)

V: Nii. Mutta se on sinulla taustalla mielessä.

H1: Mutta mää oon käynyt siinä Punainen risti ja monta kertaa poliisille, mutta ei ole löytynyt. (Punaisen ristin henkilöhaku)

V: Nii.

He, joilla yhteys perheeseen oli, voivat saada emotionaalista tukea ja voimaa ja kannustusta arkeensa perheeltään. Usein kuitenkin perheen hätä ja omien auttamismahdollisuuksien puuttuminen voivat aiheuttaa nuorelle suurta huolta ja stressiä, joka puolestaan vaikeuttaa arjen jaksamista. Pitkään jatkuessaan huoli ja stressi voivat olla riski hyvinvoinnille ja mielenterveydelle (Ks. esim. Turtiainen; Kokkonen & Viitasalo 2018, 345.; Kuusisto-Arponen 2017, 36–38.).

V: Minkälaisista asioista sää juttelet yleensä perheen kanssa?

H2: Ihan normaalit asiat. Esimerkiksi minä kysyn heiltä, miten siellä menee ja he kysyvät minulta.

V: Kysyvätkö he esimerkiksi sinun koulusta tai?

H2: Joo. Mää kerron, että mää oon täällä, ihan rauhallinen elämä, on kaverit, että kaikki täällä on hyvä. Mutta siellä ei ole hyvä. Kun he kertovat, joka päivä menee huonommin kuin ennen.

Haastateltavien puheessa korostui huoli perheen hyvinvoinnista, joka vaikuttaa nuoren jaksamiseen Suomessa. Yhteydenpito perheeseen saattoi olla psyykkisesti ja emotionaalisesti hyvin raskasta. H2 vertasi omaa tilannettaan suomalaisiin, joilla on läsnä olevan perheen tarjoama tuki.

H2: Sää ajattelet, että se on huonompi Afganistanissa, siellä ei ole rauha. Sitten ajattelet, että miten heillä menee siellä. Jos sää olet täällä yksin se ei haittaa, mutta he ovat siellä.

V: Nii eli se on mielessä se stressi kun miettii, miten siellä perheellä menee.

H2: Kyllä. Joo tottakai tulee stressi.

V: Osaatko sanoa millä tavalla se on vaikuttanu sinun elämään, kun se perhe ei nyt ole täällä Suomessa?

H2: Kyllä tottakai, jos ei perhe niin se elämä on vaikeaa. On paljon stressiä. Jos esimerkiksi suomalaiset, he menevät päivällä kouluun tai jotakin urheileen niin he menevät yhdessä samalla ja perhe on siellä. Mutta jos ei ole perhe niin on tottakai vaikeaa.

Toiselle nuorelle (H5) yhteydenpito perheeseen aiheutti joskus pahaa oloa, koska perhe syyllisti häntä siitä, että vain hän oli lähtenyt Eurooppaan ja muu perhe oli jäänyt Afganistaniin.

V: Tuleeko sinulle siitä, kun juttelet perheen kans hyvää olo vai tuleeko joskus paha mieli?

H5: Joskus tulee paha olo. Jos he sanoo, miksi sinä lähdit Eurooppaan ja he ovat Afganistanissa ja vain minä yksin olen Suomessa. Melkein neljä vuotta minä en ole nähnyt heitä ja heidän ei ole nähneet minua.

V: Se on pitkä aika.

Huoli perheestä näyttäytyi myös kokemuksena vastuusta tai velvollisuudesta suhteessa alaikäisiin sisaruksiin, jotka elivät kaukana ilman vanhempiaan. (ks. H4 alla) Lapset eivät ymmärtäneet, miksi he joutuivat elämään ilman vanhempiaan vieraassa perheessä eivätkä pääse isoveljensä luokse Suomeen. Suomessa asuva veli koki tilanteesta puolestaan surua ja epätoivoa, koska hänellä ei ollut keinoja auttaa sisarusiaan. Hyvä elämä määrittyi hänelle haaveena sisarusten pääsystä Suomeen ja yhteisestä elämästä heidän kanssaan. Se myös motivoi häntä saavuttamaan tavoitteitaan opiskelun ja työllistymisen kautta. Tällä hetkellä hän koki elämänsä suurimpana ongelmana erossaolon sisaruksista ja sen, ettei hän pystynyt auttamaan heitä. Se aiheutti hänelle paha oloa ja vaikutti myös hänen arjen toimintakykynsä.

H4: Mää kerron sulle, että mulla ei oo isää tai äitiä, mulla on veli ja siskoja, mutta he asuvat Pakistanissa. Mää en puhu enemmän heidän kanssa. Joskus kyllä mää soitan heille.

V: Kuinka usein sä oot pystynyt soittamaan sinne heille?

H4: Viikon päästä.

V: Sä soitat sinne kuitenkin aika usein, kun kerran viikossa, nii minkälaisista asioista te yleensä puhutte?

H4: Vain isästä ja äidistä. Koska he ovat lapsia, nii he aina kysyvät, että "missä äiti ja isä?", "miksi me asomme täällä?"

V: Nii he kysyvät sinulta ja haluaisivat tietää.

H4: Kyllä. Aina puhumme siitä.

V: Aiheuttaako se sinulle stressiä tai tuleeko siitä surullinen olo?

H4: Kyllä. Tosi surullinen. Aina kun mää puhun heidän kanssa, niin yks viikko tai kaks viikkoa ei ole hyvä olo.

V: Mitä tarkoittaa sinulle se, että on hyvä elämä?

H4: Hyvä elämä tarkoittaa tämä, että mää asun Suomessa ja veli ja sisko tulevat Suomeen, mää opiskelen ammattia, menen työhön ja annan heille rahaa. (...) Mää haluaisin että he menevät kouluun ja pitäisi opiskella. Se on tärkeää minulle. Että olemme yhdessä. Ei ole näin hyvä, että he asuvat Pakistanissa ja mää täällä. Se on tosi vaikea.

V: Nii haluaisit auttaa heitä myös taloudellisesti.

H4: Kyllä mää haluaisin auttaa itse heitä. Mää haluaisin tekee työ ja haluaisin ostaa heidän vaatteet, ruoka ja kaikki haluaisin ostaa. (...) Voi jos mun oleskelulupa tulee, nii mää haluaisin mennä töihin. Aamulla menen kouluun ja yöllä tai iltapäivällä mää haluaisin mennä töihin. (...) Kun he tulevat Suomeen, mulla ei ole sitten stressiä. Koska he ovat mun vieressä. Ei haittaa, kun mää teen enemmän työtä. Mutta näin on paljon stressiä ja paljon mää mietin.

Kaikesta huolimatta perhe toimi osalle haastateltavista vahvana arjen voimavara. Vanhempien ja sisarusten kanssa jaettiin arjen kuulumisia ja yhteys perheeseen toimi myös yhteytenä aiempaan elämään. Yhdellä haastateltavista (H5) asui myös sisko Suomessa. Vaikka muu perhe oli Afganistanissa, niin yhdenkin perheenjäsenen läsnäololla oli suuri positiivinen vaikutus hänen elämäänsä.

H5: Mun sisko asuu Oulussa.

V: Se on mukava, että asuu perhettä myös lähellä.

H5: Joo on mukava.

H5: Ensin mää asuin Etelä-Suomessa. Kun sisko asuu Oulussa, niin mää muutin tänne.

V: Ootko sinä läheinen siskon kanssa? Näettekö usein?

H5: Joo. Viikonloppuna enemmän.

V: Minkälaisista asioista te puhutte yhdessä sinun siskosi kanssa?

H5: Elämästä Suomessa, koulusta ja näin.

Toimiessani alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajana olen huomannut, että nuorilla, joilla on yksikin perheenjäsen Suomessa, on mahdollisuus jakaa emotionaalista painolastiaan siten, ettei huolen ja ikävän kokemukset kasaudu yhden ihmisen harteille. Taakan jakaminen vahvistaa näin yksilön toimintakykyä ja toimii puskurina ennaltaehkäisten esimerkiksi mielenterveysongelmia ja näköalattomuuden tunteen syntymistä (Vrt. Wilmsen 2013; Nickerson ym. 2010.).

5.2 Vertaistuen merkitys

Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta korostivat omanmaalaisten ystävien merkitystä heidän elämässään. Useimmilla oli 2-3 hyvin läheistä samassa elämäntilanteessa olevaa ystävää, joiden kanssa he viettivät vapaa-aikaansa ja joiden puoleen he voivat kääntyä, kun he tarvitsevat apua. Saaren (2009, 77–78) mukaan yhteistoiminta samankaltaisten seurassa lisää luottamusta ja vähentää konflikteja. Tällöin voidaan puhua sosiaalisesti tukevasta käyttäytymisestä, joka ilmentää tarvetta ylläpitää tukea antavia verkostoja yksilöiden välillä. Ilmiö tarjoaa myös yhden selityksen sille, miksi samankaltaiset yksilöt hakeutuvat toistensa seuran ja luovat vastavuoroisuudelle perustuvia sosiaalisia rakenteita. Saaren mukaan sosiaalisen tuen rakentuminen edellyttääkin ihmisiltä kykyä toistuvaan vastavuoroiseen toimintaan.

Ystävien tarjoama sosiaalinen tuki oli erityisesti emotionaalista tukea kuten mahdollisuus keskustella silloin, kun jokin asia painaa mieltä. Haastateltavien puheessa korostui vastavuoroisuus ja luottamus läheisimpien ystävien kesken. (Ks. H2 alla) Yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäsi jaettu kokemus siitä, että myös ystävät olivat tulleet Suomeen ilman perhettään ja heidän elämäntilanteensa oli hyvin

samankaltainen. Erottavana tekijänä oli se, että osalla nuorista oli yhteys perheeseen ja osalla ei.

H2: Paras kaveri on esimerkiksi joka viikko menet hänen kanssa tai hän tulee kotiin ja keskusteleet hänen kanssaan ja opiskelet ja melkein kaikki asiat. Ja jos tulee ongelma, niin puhut hänen kanssaan. Hän auttaa sinua ja sinä autat häntä.

V: Minkälaisissa asioissa sitten kaveri voi auttaa tai sinä voit auttaa kaveria?

H2: Esimerkiksi jos olet vihainen ja sitten menet hänen kanssaan ja sitten ehkä tulee parempi. Joskus on raha. Esimerkiksi kun minun bussikortti loppu, niin sitten mää lainasin häneltä ja ostin. Sitten jos hänellä on ongelma niin mää autan jos mää osaan.

V: No mitä sitten jos on vaikka surullinen olo tai on paha mieli, niin kenen kanssa silloin voi jutella?

H2: Kaverin kanssa. Silloin ohjaaja ei saa auttaa.

Ystävien tarjoama vahva sosiaalinen tuki korostui myös H1:n haastattelussa. H1:n kaksi läheisintä ystävää olivat tärkeimmät ihmiset hänen elämässään ja puheessa korostui niin emotionaalisen kuin materiaalisen tuen vastavuoroisuus sekä kavereiden kesken jaettu ”oma kulttuuri”. Jos yks kaveri tarvitsi apua tai tukea, niin toiset aina auttoivat. H1:n kuvaus tiiviistä ja pienestä, omanmaalaisista ystävistä koostuvasta lähiverkostosta, tuo mieleen Colemanin (1988, 105–106) kuvaaman sosiaalisen pääoman sulkeuman, jossa sekä luotetaan toisiin, että kontrolloidaan toisia.

H1: Tällä hetkellä mulla on tämä kaveri koulussa, joka on semmonen henkilö, että meillä on paljon yhteistä. Me ollaan koko ajan yhdessä ja me teemme kaikkia töitä yhdessä.

V: No jos heillä (A ja B) on joku ongelma, nii autatko sinä heitä silloin?

H1: Joo meillä on näin. (hymyilee) Meillä on yleensä semmonen kun on vaikka raha loppu nii soite-taan toiselle että onko sulla rahaa lainata. Ja joskus se sanoo että ”Joo on” ja joskus sanoo että ”ei mullakaan oo”. (...) Hänelläkään ei ollut joskus rahaa niin sitten annan. Jos minulla tulee tylsää ja haluan mennä jonkun kanssa, nii sitten soitan näille (A ja B) ja ne sanoo että ”Joo mennään” Nää on semmosia ihmisiä joille voi soittaa, ne ei sano ikinä että ”ei”, ne sanoo aina että ”Joo, mennään!”

V: Entä tuleeko teillä joskus riitoja?

H1: Tappelua ei ole, mutta meillä on semmonen meidän kulttuurissa semmonen kiusaamis, (...) Elikä tää on vitsi. Eli jos mää meen kiusaamaan hänen kanssaan niin hän tietää, että mitä mää tarkoitan, nii sitten hänkin kiusaa takaisin.

Haastateltavien vertaissuhteissa näkyi toistuvasti myös ystäviltä saatu materiaa-linen tuki. Ystävät auttoivat silloin kun rahat olivat loppuneet. Materiaalisessa tu-essa korostui luottamus sekä vastavuoroisuus. Esimerkiksi H5 kertoo, miten ys-tävä antoi hänelle rahaa, koska hän halusi ostaa Etelä-Suomesta saapuville vie-railleen ruokaa. Ystävä ei vaatinut rahaa takaisin, koska tiesi, että H5 maksaa sitten kun hänellä on rahaa.

H5: Miten sitten jos tarvit apua vaikka raha-asioissa. Jos vaikka loppuu rahat. Nii keneltä sinä silloin kysyt apua?

H5: Ystävältä. Yksi kuukausi kaveri tuli minun luo Etelä-Suomesta. Mulla ei ollu rahaa ostaa heille ruokaa. Mää soitin mun kaverille ja sanoin, että minä tarvin rahaa. Hän laittoi mun tilille sata euroa ja minä ostin ruokaa heille.

V: No odottaako sinun ystävä että sinä sitten maksat takaisin?

H5: Ei, hän ei sano mulle, että pitää antaa rahat takaisin, minä itse annoin.

V: Nii, että hän luottaa siihen, että sinä maksat takaisin sitten kun sinulla on rahaa.

H5: Hän tietää, että minä maksan takaisin. Kun hänkin tarvii, niin minä annan.

Vastavuoroinen rahan lainaaminen tai antaminen kuvasti myös nuorten kokemusta pärjäämisestä itse oman sisäisen tukiverkoston (omanmaalaisten ystävien) avulla ilman ulkopuolista apua. Nuori kokee kykenevänsä ratkaisemaan eteen tulevan ongelman, kantamaan vastuun siitä, että saatu apu menee oikeaan tarkoitukseen sekä osoittamaan olevansa ystävän luottamuksen arvoinen. Näin ystävien välinen materiaallinen tuki vahvistaa nuorten toimijuutta. Ystävien väliset rahansiirrot voivat kuitenkin aiheuttaa käytännössä ongelmia, jos tiliotteessa näkyvät siirrot vaikuttavat perustoimeentulon myöntämiseen. Tässä asiassa asumisohjaajat voivatkin antaa nuorille tietoa.

Kokemus toimijuudesta eli toisin tekemisen mahdollisuudesta kietoutuu mielenkiintoisella tavalla ystäviltä saatavaan emotionaaliseen ja materiaaliseen tukeen seuraavassa sitaatissa. Siinä H1 kertoo, miten toiselta kaverilta saatu rahallinen tuki on mahdollistanut sen, että hän on voinut toteuttaa haaveitaan matkustaa yhdessä ystävänsä (A) kanssa. Puheessa korostuu luottamus ystävänsä, jolta voi lainata tarvittaessa rahaa sekä emotionaalinen tuki, joka kumpuaa yhteisestä kokemuksesta samanlaisen elämäntilanteen ja kokemushistorian jakavan ystävän kanssa.

H1: Mulla on aika paljon tarinoita tämän kanssa (A) Me ollaan oltu kavereita siitä asti kun me tultiin Suomeen. Siitä asti tunteen et toisen. Me ollaan matkustettu monissa paikoissa. minä vain ja A. A on semmoinen henkilö joka tykkää matkustaa niin kuin minä. Vaikka ei ole rahaa. Meillä on ollu semmoisia päiviä että ei ole rahaa, mutta silti halusimme matkustaa jonnekki sitten me soitimme toiselle kaverille, että mää tarvitsen rahaa. Sitten me kysyttiin että onko sulla rahaa, ja se sano että on. Sitten me menttiin hakemaan sitä ja menttiin jonnekki matkustaan. Sitten kun meille tuli rahaa, niin sitten me palautetaan hänen rahat takaisin.

Spontaanin matkan toteuttaminen ilmentää valtaa ja hallinnan tunnetta suhteessa oman elämän valintoihin. Matkalle lähteminen oli ainoastaan H1:n ja hänen ystävänsä päätös. Se voi olla ristiriidassa ulkoapäin kohdistuviin odotuksiin siitä, miten pitäisi elää tai millaisia arjen valintoja tulisi tehdä, ja silti matkan teke-

minen ei aiheuttanut ongelmia, vaan ainoastaan hyviä muistoja. Tämän kaltaisella kokemuksella voi olla yllättäviäkin nuoren osallisuutta ja toimijuutta vahvistavia vaikutuksia.

Vaikka hyvin monella yksintulleella nuorella omanmaalaiset ystävät ovat tärkeä sosiaalisen tuen lähde, on hyvä muistaa, että kaikilla tilanne ei ole näin. Yhdelle haastateltavalle (H4) ei ollut muodostunut tiiviitä ystävyys-suhteita keneenkään Suomessa. Hänellä oli kavereita, joiden kanssa esimerkiksi kävi kuntosalilla tai uimassa, mutta kukaan ei ollut niin läheinen ystävä, että hänen kanssaan olisi voinut jakaa esimerkiksi mieltä painavia asioita.

V: Onko ne koulukaverit semmosia hyviä ystäviä vai semmosia kavereita, joita aina näkee vaan.

H4: Vain koulukavereita, ei muuta.

V: Vietätkö sää vapaa aikaa kavereiden kanssa?

H4: Joo joskus mä olen hänen luona, saunaan tai kun he soittavat mennä uimaan. Viikonloppuna. Ei aina mutta joskus.

(...)

V: No jos sulla on joskus paha mieli tai oot surullinen jostakin asiasta, nii puhutko näistä asioista kaverin kanssa?

H4: Kaverin kanssa? Ei ole. Ei kuuntele minua. He vain menee tai tulee.

Keskeinen kaikkia haastateltavia yhdistävä seikka oli hyvin vähäiset yhteydet suomalaisiin ikätovereihin siitä huolimatta, että he olivat asuneet jo usean vuoden ajan Suomessa ja puhuivat suomea. Myös Maiche (2017, 23) toteaa, että nuorten turvapaikanhakijoiden suhteet suomalaisiin nuoriin ovat monella tapaa ohuet. Veronika Honkasalo (2017, 11) haastatteli tutkimuksessaan vastaanottovaiheessa eläviä yksintulleita nuoria. Honkasalon mukaan yksintulleet nuoret kokivat vaikeaksi tutustua suomalaisiin nuoriin koulussa ja harrastuksissa. Tästä huolimatta moni ajatteli, että kulttuurirajat ylittävät ystävyys-suhteet olisivat auttaneet huomattavasti suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittymistä ja elämän merkitykselliseksi kokemista.

Haastatteleman nuoret kokivat, että suomalaiset ovat ujoja eivätkä jostakin syystä halua tutustua heihin paremmin. Yhteys suomalaisiin ikätovereihin nähtiin neutraalina. (Ks. H1, H4, H3 ja H5 alla.) Koulussa tervehdittiin, mutta ei juteltu enempää. Haastateltavat kertoivat myös, että he olivat yrittäneet tutustua suomalaisiin ja he haluaisivat suomalaisia ystäviä tai apua siihen, että suomalaisiin pääsisi tutustumaan.

H1: Mää oon yrittäny saaha suomalaisia kavereita, mutta se on tosi vaikea.

V: Osaatko sanoa, mikä siinä on sinun mielestä vaikeinta?

H1: Se että kun mää haluan mennä jutteleen niiden kanssa, ne ei juttele niin paljon. Ne on semmosia, ehkä ujo. ja ne ajattelee ehkä, että hän on tuntematon ja miksi minun pitää jutella hänen kanssaan, minä en tunne häntä.

V: Nii nii. Entä sitten ne koulussa, jotka tuntee sillain että kuka sää oot. Onko niihinki vaikea tutustua.

H1: Niihinki on vaikea. Joskus kun mää oon koulussa yksin, kun Y ei tule, kun mulla on joskus joku ongelma ja mää haluan kysyä suomalaisilta, että miten tämä tehtävä tehdään, ne tulee kertomaan heti ja sitten joskus mää en ymmärrä mitä ne puhuu kun ne puhuu puhekieltä ja nopeaa ja sitten mä sanon "joo kiitos" ja sitten taas meen kysymään joltaki toiselta.

V: Tuntuuko, että sulla on tarpeeksi kavereita vai haluaisitko, että olis enemmän?

H4: Mää haluaisin, että olis enemmän suomalaisia.

V: Onko suomalaisiin sitten sinusta vaikea tutustua?

H4: On vaikea. Koska en tiedä miksi ei puhu minulle. Vain sanoo "terve" ja hän lähtee. Kun kysyn jotakin, että "mitä sinulle kuuluu", niin he vastaa "kiitos, hei hei, hyvää päivänjatkoa" (nauraa)

V: Osaatko sanoa, mikä siihen on syynä, että on vaikea saada suomalaisia kavereita?

H3: En tiedä miksi, mutta he ovat sellaisia. Ehkä ujo.

V: Onko ketään suomalaista kaveria, joka olisi hyvä ystävä?

H3: Ennen oli, mutta tällä hetkellä ei ole.

V: Ootko sää tutustunut suomalaisiin?

H5: En vielä.

V: Onko siihen sinun mielestä joku syy, miksi ei ole suomalaisia kavereita?

H5: Varmasti he ei halua.

V: Haluaisitko apua vaikka, että tutustuis uusiin ihmisiin vaikka suomalaisiin?

H5: Joo, mutta mistä mää löytäisin?

Ainoastaan H3 kertoi, että hänellä oli ollut aiemmin myös suomalaisia ystäviä, mutta ei tällä hetkellä. Yksi tekijä, joka rajasi mahdollisuuksia tutustua suomalaisiin koulussa, oli se, että haastateltavista neljä viidestä suoritti aikuisten perusasteen opintoja, eikä samalla luokalla ollut suomalaisia. H1 kävi samanaikaisesti lukiota ja ammattikoulua, mutta hän totesi, että tutustumista vaikeutti myös se, että suomalaisilla luokkatovereilla on erilaiset mielenkiinnonkohteet ja he ovat myös häntä nuorempia.

Yksintulleet nuoret tarvitsevat eriateisen sosiaalisen ja tarvittaessa psykologisen tuen lisäksi mahdollisuuksia rakentaa uutta sosiaalista verkostoa omien vertaisten, suomalaisnuorten ja luotettavien aikuisten kanssa (Kuusisto-Arponen 2017, 37.). Onnistuneet kohtaamiset ja vastavuoroisuus suomalaisten kanssa lujittavat luottamusta ja yhteiskunnallista jäsenyyttä ja lisäävät näin myös kuulumisen tunnetta (Maiche 2017, 23.). Suomalainen kotouttamispolitiikka ja kotouttamistoimet eivät ole pystyneet tehokkaasti vastaamaan haasteeseen, joka liittyy sosiaalisten verkostojen luomiseen osana kotoutumista (Kuusisto-Arponen 2017, 37.). Honkasalo (2017, 11) toteaaakin, että jatkossa tulisi miettiä, miten nuoria voitaisiin tukea rakentamaan ystävyys-suhteita yli kulttuurirajojen. Lisäksi olisi tärkeää luoda

sellaisia yhteisöllisyyden muotoja, jotka saisivat aikaan ”perhemäistä” osallisuuden tunnetta niissä tilanteissa, joissa oma perhe ja sukulaiset ovat kaukana kotimaassa tai maailmalla.

5.3 Asumisohjaus ja opetus tiedollisen tuen lähteenä

Kuusiston ja Korjonen-Kuusipuron (2018, 153–154) perheryhmäkodissa asuvia yksintulleita nuoria koskeva haastattelututkimus osoitti, että nuoret kaipasivat arkeensa lisää luotettavia aikuisia, joilla on enemmän aikaa kuunnella heidän asioita. Tutkimuksen haastateltavat täysi-ikäistyisivät pian ja heitä pelotti, miten he tulisivat pärjäämään itsenäisesti ja jäisivätkö he yksin. Kuusiston ja Korjonen-Kuusipuron mukaan itsenäistyneille nuorille suunnattua tukea on yleisesti ottaen liian vähän saatavilla ja kaikissa kunnissa ei ole panostettu riittävän hyvin esimerkiksi jälkihuollon toteutumiseen.

Oulussa itsenäistä elämää aloittaville yksintulleille nuorille suunnattua jälkihuollon tukea on esimerkiksi Vuolle Settlementin toteuttama asumisohjaus. Asumisohjaus on sosiaalisen tuen muoto, jonka tarkoitus on tukea nuoria itsenäisessä asumisessa ja arjen hallinnassa.

Asumisohjaus toimi haastattelemilleni nuorille ennen kaikkea tiedollisen tuen lähteenä. Haastateltavat kertoivat, että asumisohjaajalta sai apua Kela-asioiden hoitamiseen, postissa tulleiden papereiden läpikäymiseen, koulutehtävien tekemiseen ja esimerkiksi asunnon hakemiseen (Ks. H2, H4 ja H5 alla.). Haastateltavat asuivat itsenäisesti vuokra-asunnoissa. Osa näki ohjaajaa viikoittain ja osa paljon harvemmin. Vaikka arjen asioiden hoitaminen onnistui jo melko hyvin itsenäisesti, niin tieto siitä, että on olemassa taho, jolta saa apua tarvittaessa soittamalla, koettiin tärkeänä (H2).

V: No minkälaisissa asioissa saat sitten ohjaajilta apua? Missä asioissa ne pystyy auttamaan?

H2: Ohjaaja on ihan hyvä mitä meillä on ongelmia. Esimerkiksi kun joku lasku tai paperi tulee. Vähän vaikea ymmärtää ja sitten he auttavat meitä.

V: Tuntuuko, että tarvisi enemmän apua ohjaajalta vai tuntuuko, että pärjää jo ilman apua?

H2: Ei tarvi nyt paljon mun mielestä. Mun mielestä se on parempi, että mun itse pitää tehdä omat asiat. Se on parempi mulle. Sitten joskus jos tulee esimerkiksi vaikea ongelma, sitten hän auttaa, ei haittaa se on hyvä mulle.

V: Okei. Minkälaisissa asioissa ohjaaja auttaa?

H4: Kelan asioissa. Kun joku posti tulee kelasta ja en osaa nii hän auttaa.

V: Onko muita asioita kuin kela-asiat?

H4: Ei. Kun lasku tulee, nii mää osaan itse. Nyt osaan. Kun mää käyn kuntosalilla ja sen kuitti pitää lähettää sosiaalille, nii hän auttaa siinä.

V: Minkälaisissa asioissa ohjaaja auttaa sinua?

H5: Silloin kun posti tulee ja en ymmärrä postia. Ja perustoimeentulotuki, mää en osaa tehdä se.

V: Onko muita asioita joissa ohjaaja voi auttaa?

H5: Joo. Kesätöitä.

Yksi haastateltavista (H4) kertoi, että hän voisi jutella mieltään painavista asioista myös ohjaajan kanssa, mutta ohjaajalla oli aina kiire eikä hän ehdi jäädä pitemmäksi aikaa. Toisaalta hän myös toteaa, että puhuessaan ohjaajille, he vain kuuntelevat, eikä se auta hänen oloaan.

V: No onko ketään muuta ihmistä, jonka kanssa voit puhua tai haluaisit puhua niistä (mieltä painavista) asioista?

H4: Ohjaaja. Ei kukaan muu täällä.

V: Nii. Jutteletko sää ohjaajan kanssa. Jos esimerkiksi oot soittanu sinne sisaruksille ja sitten on semmonen pahaolo, niin jutteletko sitten?

H4: Ei ole, koska he tulevat täällä, niin nopeasti tehdään, katsotaan mitä on tullut postissa. Sen tekee nopeasti ja hän sanoo, mulla on kiire ja hän lähtee.

V: No haluaisitko, että ohjaajalla olis enemmän aikaa, kun he näkee sinua, että sitten vois jutella muistakin elämän asioista kuin pelkästään posti- tai kela-asioista.

H4: Joo tottakai. Mutta kun mää kerron ohjaajalle joku asia, niin he vain kuuntelevat täällä. Mutta ei auta mitään.

V: Keneltä kysyt jos tarvit apua johonkin joka ei ole kouluasia?

H5: Ohjaajalta.

V: No jutteletko ohjaajan kanssa muista asioista kuin vaikka näistä postiasioista. Onko teillä aikaa jutella muista elämän asioista?

H5: Ei. Vain tehdään kelan paperi ja sitten posti.

V: Haluaisitko, että ohjaajalla olisi enemmän aikaa vaikka tehdä jotain asioita yhdessä?

H5: Joo olisi parempi.

Castanedan ym. (2018, 378) mukaan jälkihuollon ydin on, että nuorella on mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde johonkin aikuiseen, joka kuuntelee ja keskustelee hänen kanssaan. Etenkin, jos ilman huoltajaa tullut nuori asuu yksin omassa asunnossaan, hänellä tulee olla vahva psykososiaalinen tuki taustallaan.

Keskusteluissa asumisohjaajan sekä ohjaajien esimiehen kanssa nousi esille, ettei asumisohjauksessa ole riittävästi resursseja antaa tiivistä psykososiaalista tukea ja käyttää esimerkiksi toiminnallisia tai yhteisöllisiä tukimuotoja. Lisäksi yksintulleiden joukossa on paljon nuoria, jotka voisivat hyötyä myös matalankynnyksen mielenterveyspalveluista. Haasteena on kuitenkin julkisten palveluiden huono saatavuus sekä yksintulleiden tarpeet huomioivan erityisosaamisen puuttuminen. Maahanmuuttajapalveluissa toimii yksi psykologi, mutta yksi työntekijä

ei pysty vastaamaan suureen tarpeeseen. Myös esimerkiksi terapiaan pääseminen voi olla hyvin vaikeaa ja ratkaisuna nähdään liian helposti terapian sijaan lääkitys. Nuorilla voi olla myös ennakoluuloja terapiaa kohtaan ja he voivat pelätä leimaantumista.

Anne Alitolppa-Niitamo (2014, 79–80) korostaa, että ilman huoltajaa maahan tullut nuori tarvitsee aikuisen osoittamaa lämpöä, välittämistä, huolenpitoa sekä kontrollia. On tärkeää, että nuorella on ympärillään ainakin yksi aikuinen, jolla on aikaa ja tahtoa luoda nuoreen henkilökohtainen suhde ja osoittaa aitoa välittämistä ja huolenpitoa. Yksintulleet nuoret jäävät liian usein huolen ja ikävän kanssa täysin yksin (Ks. esim. Honkasalo 2017, 11.). Luotettavalla aikuisella, joka auttaa nuorta ymmärtämään kokemuksiaan ja puhumaan haaveistaan, on nuoren kehitykselle suuri vaikutus ja se voi ennaltaehkäistä mielenterveysongelmia ja syrjäytymistä (Alitolppa-Niitamo 2014, 79–80.). On myös tärkeä ymmärtää, että tuen tarve on yksilöllistä, eikä se poistu esimerkiksi nuoren täysi-ikäistyessä.

Asumisohjauksen rooli yksin asuvan nuoren kotoutumisen onnistumisessa on keskeinen. Riittävän ja oikea-aikaisen tuen saaminen arkisissa asioissa on tärkeää, koska ongelmat voivat kasaantua ja vaikuttaa myös muihin elämän alueisiin. Esimerkiksi elämänhallinnan puute raha-asioissa voi heijastua sosiaalisiin suhteisiin, jolla voi olla taas vaikutusta psyykkiseen hyvinvointiin ja laajempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen (Alitolppa-Niitamo 2014, 84.).

Kuusisto ja Korjonen-Kuusipuro (2018, 155) korostavat, että asumiseen tulisi yhdistää kokonaisvaltaista sosiaalista tukea jälkihuollon palveluiden kautta. Jälkihuollon tarjoama sosiaalinen tuki tulisi nähdä nivelvaiheisena jatkumona täysi-ikäistymisen jälkeen. Tuki voisi sisältää esimerkiksi asumisneuvontaa ja matalan kynnyksen psykologista apua.

Matalan kynnyksen psykososiaalinen tuki voisi tarkoittaa yksinkertaisesti mahdollisuutta keskustella arjen asioista läsnä olevan aikuisen kanssa, jolla on riittävästi aikaa kuunnella nuorta. Aikuisen antama emotionaalinen tuki, toivon ylläpitäminen ja kannustaminen voivat antaa nuorelle arkeen voimavaroja ja vahvistaa ja osallisuutta. Honkasalon (2017, 13) mukaan osallisuus näyttäisikin toteutuvan

parhaiten silloin kun nuorilla on tunne, että heidän huolensa otetaan tosissaan ja heitä kuunnellaan.

Haastateltavat mainitsivat myös opettajan merkityksellisenä henkilönä heidän elämässään. Kaikki pitivät koulutuksen ja ammatin saamista tärkeänä asiana ja opettaja oli tässä avainhenkilö. Haastateltavien mukaan opettaja auttoi ensisijaisesti opintoihin liittyvissä asioissa ja suomen kielen ymmärtämisessä sekä antoi työelämätietoutta. H2 ja H3 kertoivat opettajan auttavan myös muillakin elämän alueilla, jotka eivät liity suoraan opintoihin.

V: Entä sitten opettaja. Minkälaisissa asioissa sinusta opettaja on tärkeä?

H4: Koska hän on meille opettaja, hän on meille tärkeä. Aina on koulussa tärkeä opettaja. Jos on jotakin asiaa, niin kerron hänelle ja hän hyvin kuuntelee.

V: Onko sinun mielestä opettajalla sitten aikaa kuunnella, että jos on joku ongelma tai asia?

H4: Ai mun oma asia?

V: Nii.

H4: Ei. Pitäisi vain kouluasioista. (...) vain koulun asiat hän kuuntelee hyvin.

V: Ootko sää sitten kysynyt opettajalta jostakin muista asioista kuin kouluasioista?

H4: Ammattiasioista kysyin.

V: Auttaako opettaja niissä asioissa.

H4: Kyllä hän auttaa. Hän näyttää sivun netistä, että tämä ammatti ja kaikki hän kertoo.

V: Missä asioissa opettajat ovat tärkeitä?

H2: Opettajat opettaa meille kaikki, esimerkiksi suomen kieli, suomen lääkkeet, kaikki.

V: Opettaako ne muutakin asiaa kuin pelkästään opiskelua?

H2: Kyllä tottakai esimerkiksi sama kuin suomalaiset menevät peruskouluun, niitä asioita on meilläkin.

V: Minkälaisissa asioissa opettaja voi auttaa kuin pelkästään kouluasioissa?

H3: Vaikka elämä, tai uskonto, kaikki asiat melkein.

V: Entä sitten koulussa. Ketkä siellä on sinulle tärkeitä ihmisiä?

H5: Opettaja.

V: Minkälaisissa asioissa opettaja voi auttaa?

H5: He aina auttavat meitä. Joka asiassa, jos en ymmärrä, niin opettaja tulee ja selittää minulle.

V: Auttaako opettaja kouluasioiden lisäksi muissa asioissa?

H5: Vain kouluasia.

Marja Katisko on haastatellut pääkaupunkiseudulla asunnottomia maahanmuuttajanuoria. Katiskon mukaan opettajat ja koulun henkilökunta ovat usein asunnottomille nuorille ainoita todellisia avun ja tuen antajia. Nuoret kokevat saavansa heiltä henkistä tukea sekä käytännön apua esimerkiksi asuntohakemusten tai suosituskirjeiden teossa. (Katisko, Marja 2017, 194.) Haastatteluaineistossani ilmenneiden seikkojen perusteella voi hyvin olettaa, että ilman jälkihuollon tarjoamaa tukea kuten asumisohjausta, nuoret kääntyisivät ongelmatilanteissa opettajien puoleen olettaen, että he ovat vielä opintojen piirissä. Opettajilla ei ole kui-

tenkaan resursseja antaa opintojen ulkopuolista tukea. Keskeinen kysymys onkin, mistä yksintulleet saavat tarvitsemaansa tukea sen jälkeen, kun jälkihuolto-oikeus ja kotoutumisaika loppuvat?

5.4 Muut sosiaalisen tuen muodot

Vain H4:llä oli edellä kuvattujen lisäksi muita sosiaalisen tuen lähteitä. Hänellä on ollut suomalainen kummiperhe lähes koko Suomessa oloajan. H4:llä ei ollut vanhempia eikä hänellä ollut tiiviitä ystävyys-suhteita Suomessa. Kummiperhe näyttäytyi hänelle tärkeänä tuen lähteenä ja hän myös vietti aikaa kummiperheen kanssa säännöllisesti. H4 kuitenkin kertoi, että hän juttelee perheen kanssa arkeen liittyvistä asioista kuten koulusta, mutta ei ole vielä puhunut heille muista asioista, koska niistä ei ole myöskään kysytty. ”Vielä”-sana antaa olettaa, että H4 voisi ja ehkä aikookin jonakin päivänä jakaa kummiperheen kanssa myös vaikeampia mielessään olevia asioita, jotka vaikuttavat hänen elämäänsä.

H4: Mulla on yksi kummiperhe ja enemmän heitä nään.

V: Onko sulla ollu kummiperhe kauan aikaa?

H4: Kun mää tulin Suomeen, nii melkein puoli vuotta, niin tuli.

V: Kuinka usein sää näet heitä? Kummiperhettä.

H4: Tällä hetkellä meillä on koulutehtävät vaikeita. Mulla ei ole aikaa mennä heidän luona. Mutta ennen mää joka viikonloppu menin heidän luona.

V: No kuinka usein nykyään, kun sulla on koulukiireitä, niin näet kummiperhettä?

H4: Jos meillä ei ole koe ja ei ole vaikea ja sitten aikaa, nii sitten voi nähdä. (...) Joskus kaks kertaa, joskus viisi kertaa, joskus neljä kertaa kuukaudessa. Se riippuu onko meillä aikaa tai heillä.

V: Käytkö sinä siellä, jos viikonloppuna meet, nii käytkö siellä yötä vai vaan vaikka kahvilla?

H4: Kun mää meen heille kylään, voin mää yöksi tulla takaisin. Mutta siellä on paikka, he sanovat, että ei tarvi mennä.

V: Nii, että jos haluat jäädä yöksi, nii saa jäädä.

H4: Joo muutama kerta.

V: Minkälaisissa asioissa tämä kummiperhe on voinut sinua auttaa tai tukea?

H4: Hän auttaa mua kouluasioissa. Jos tosi vaikea, hän auttaa mua. Ja hän aina kysyy mitä sulle kuuluu ja miten sulla menee, mikä on vaikea asia.

V: Onko ne semmosia ihmisiä joille sinä haluat kertoa mielellään omista asioista?

H4: Joo, mutta en puhu vielä kaikista asioista, koska hän ei ole kysynyt. Kun mää menen, nii istumme siellä ja puhumme vain ammatista, koulusta ja näin.

Usean vuoden ajan kestänyt ystävyys ja yhteydenpito suomalaisen perheen kanssa on erinomainen tapa vahvistaa osallisuutta ja edistää kotoutumista. Kummiperheen tarkoitus ei ole korvata omaa perhettä, mutta se voi tarjota vapaaehtoisuuteen ja luottamukseen perustuvaa tukea, sellaista sosiaalista pääomaa, joka vahvistaa nuoren toimijuutta. Parhaimmassa tapauksessa kummiperheen

aikuisista muodostuu pikkuhiljaa sosiaalisen tuen lähde, joka aidosti välittää nuoresta ja jonka kanssa nuori voi jakaa arjen asioitaan tai pyytää apua ja myös itse auttaa elämässä vastaantulevissa ongelmissa. On hyvin mahdollista, että sosiaalisen tuen lähteistä kummiperhe tai ystäväperhe voi tukea uuteen yhteiskuntaan osallistavaa ja kuulumisen tunnetta vahvistavaa kotoutumista paremmin kuin omanmaalaiset ystävät tai ammatillinen tuki.

Kukaan haastatelluista ei maininnut, että heillä olisi ikätovereidensa ja harrastusten lisäksi esimerkiksi etnisen yhteisön, uskonnollisen yhteisön tai minkään yhdistyksen tai järjestön tarjoamaa tukea. Yksi haastateltavista (H3) pelasi jalkapalloa joukkueessa ja harrastus toimi hänelle tärkeänä arkea rytmittävänä tekemisena. Nuorilla ei ollut myöskään omanmaalaisia tuttavaperheitä eikä vanhempaa sukupolvea edustavia läheisiä ihmisiä. Ainoastaan H1 sanoi, että hänellä on ollut yksi itseään vanhempi ystävä, jolla on ollut samanlaisia kokemuksia kuin hänellä itsellään. Tosin kyseinen ystäväkin oli vasta alle 30-vuotias.

V: No onko sulla muita täällä (...) niinku aikuisia vanhempia ihmisiä.

H1: Suomessa on mulla ollu yks kaveri. Hänellä ei ole oleskelulupaa. Hän on kertonut joskus meille tarinoita itsestä ja hänen kokemuksista. Hän on ollut Afganistanissa, hän on muuttanut Turkkiin ihan yksin ja hän oli siellä töissä 5-6 vuotta. Ja sitten hän on tullut Kreikkaan. Ihan niin kuin me tultiin. Hän on ollut matkalla enemmän kuin me.

Myös asumisohjaajat toivat esille, että usein yksintulleen nuoren sosiaalinen verkosto voi olla hyvin yksipuolinen. Erilaisista osallistavista tai yhteisöllisistä tuen muodoista voisikin olla hyötyä monelle. Oulussa on ollut kotoutumista tukevia hankkeita kuten Vuolle Setlementin Kotona kulttuurissa-hanke, mutta ongelmana on se, että toimintaan lähtee mukaan usein vain ne, joilla on muutenkin laajat sosiaaliset verkostot, kun tukea eniten tarvitsevat jäävät ulkopuolelle.

Yksi potentiaalinen toimijuutta tukeva sosiaalisen tuen muoto voisi olla 2019 alkuvuonna kehitetty yhteiskuntakummi-konsepti (Puumala & Kuusisto 2019.). Konseptin lähtökohtana on kaksisuuntainen oppiminen, joka tukee arjen osallisuutta, tulijoiden osaamisen tunnistamista sekä oman paikan löytymistä uudesta yhteiskunnasta. Yhteiskuntakummit auttavat luomaan monipuolisia sosiaalisia yhteyksiä ja rakentavat siltoja kieleen ja kulttuuriin. Yhteiskuntakummi-toiminta voi konseptin mukaan olla osa virallista kotoutumissuunnitelmaa tai se voi kohdentua suppeasti vastaamaan arkiseen tarpeeseen.

5.5 Vahva toimijuus kotoutumisen edellytyksenä

Toimijuuden ja osallisuuden yhtenä mittarina voidaan pitää sitä, miten nuori kokee voivansa vaikuttaa oman elämänsä keskeisiin sisältöihin (Honkasalo 2017, 9.). Toimijuus näyttäytyikin haastatteluissa puheena mahdollisuuksista tehdä valintoja sekä päivittäisessä arjen elämässä, että oman tulevaisuuden suhteen. Toimijuus on sekä tässä hetkessä läsnä olevaa kompetenssia ja hallinnan tunnetta omasta elämästä, että kokonaisvaltaista luottamusta omiin mahdollisuuksiin. Seuraavassa sitaatissa kiteytyy hyvin nuoren kokemus, jossa ymmärrys omista kyvyistä ja omista mahdollisuuksista realisoituvat toimijuuden tunteeksi. Siinä H1 kertoo, miten hän on ensimmäisen opintovuoden suoritettuaan ylittänyt omat odotuksensa siitä huolimatta, että ystävät olivat varoittaneet kaksoistutkinnon vaikeudesta.

V: No onko sitten positiivisia asioita mikä nyt on paremmin?

H1: Se että mää oon päässy ammattikouluun ja lukioon ja kohta koulu loppuu elikkä ensimmäinen vuosi sähköalaa ja lukiota loppuu ja enään jää kaks vuotta. Se on yks positiivinen. En uskonut, että mää jaksaisin opiskella lukioa ja sähköalaa.

V: Nii kaksoistutkintoa.

H1: Joo. Mää oon kuullut kavereilta, että tää on niin vaikea, niin vaikea. Mutta mää halusin ottaa nää molemmat ja opiskelen vähän aikaa. Jos nään että tää on raskas ja ei pysty nii sitten mää voin jättää tän lukion. Sitten menen opiskeleen vain sähköalaa. Mutta sitten kun mää näin, että jos opiskelet vähän aikaa enemmän niin pystyt opiskeleen tuon lukionkin, mutta ei ole niin vaikeaa.

V: Nii että olet selvinnyt.

Toimijuuden vahvistuminen näyttäytyy kehänä, jossa aiemmin ehkä kaukaisilta tuntuneet tavoitteet alkavat pikkuhiljaa konkretisoitua. Toisaalta toimijuus määrittyy H1:lle myös mahdollisuudeksi suunnitella omaa tulevaisuutta muilla tavoin kuin kotoutumistavoitteissa määritellään. H1 pohtii, miten Suomi on hänen pitkän ajan suunnitelmissaan ikään kuin välietappi ennen muita tavoitteita.

V: Haluaisitko ikinä asua muussa maassa? (kuin Suomessa)

H1: Joo haluan. Tota se on semmonen, en tiedä miten se suomeksi sanotaan, englanniksi sanotaan "target" se on semmonen joka on kaukana.

V: Niinku tavoite.

H1: Nii tavoite. Se on kaukana ja en tiedä milloin sen aika tulee. Siinä menee pitkä aika, että mää saisin tämä koulutodistus, sitten menen töihin ja sen jälkeen saisin Suomen kansalaisuus. Olisin vähän aikaa Suomessa. Sen jälkeen, kun saisin vähän rahaa säästöön, nii sen jälkeen mietin, että mihin voisin mennä töihin tai asumaan. (...)

H1: Mulla ei tunnu, että tää Oulu tai Suomi on mun koti. Ei ikinä oo tuntunu siltä.

Haastatteluissa nousi esiin myös toimijuutta rajoittavia tekijöitä. Ronkainen (1999, 51) toteaa, että toimijuus on olemassa vain silloin, kun on olemassa toisin tekemisen mahdollisuus. Tietyissä asioissa tätä valinnan mahdollisuutta ei ole, vaan tulevaisuuteen vaikuttavat nuoresta riippumattomat tekijät. Oleskelulupa on edellytys koko tulevaisuudelle Suomessa ja kaikki tavoitteet ja haaveet ovat lopulta riippuvaisia siitä. Esimerkiksi H4:n kohdalla oleskeluluvan jatkumisen epävarmuus oli selvästi toimijuutta rajoittava tekijä, joka asetti suuren haasteen myös kotoutumiselle.

V: Onko sinulla tilanne, että pitää hakea jatkolupaa vai onko jo pysyvä lupa?

H4: Mää jatkan, mutta se ei tule vielä. (...) Se on tosi tärkeä minulle ja aina mää mietin sitä.

V: Pelottaako se sinua, että minkälainen päätös tulee?

H4: Kyllä mää pelkään. En tiedä mikä päätös tulee. Tuleeko minun oleskelulupa neljä vuotta vai taas tulee yksi vuosi tai... Koska mää en tiedä. (...) Ensin tuli yksi vuosi ja seuraavakin tuli yksi vuosi. Mää oon hakenu seuraavaa, mutta se ei tule.

Kuten luvun alussa kuvasin, perheellä oli suuri merkitys nuorten arjen hyvinvoinnille ja perhe oli läsnä myös osan tulevaisuuden suunnitelmissa. Esimerkiksi H5:n ja H4:n puheessa korostui toive perheen jälleennäkemisestä ja usko siihen, että Suomen kansalaisuuden saavuttaminen mahdollistaisi sen. Haave voi antaa toivoa ja merkitystä elämälle, mutta se voi myös perustua epärealistisiin odotuksiin. Jos myöhemmin paljastuu, ettei perheen jälleennäkeminen tule olemaan mahdollista, voi sillä olla perustavanlaatuisia seurauksia nuoren kotoutumiselle, hyvinvoinnille ja myös mielenterveydelle.

H5: Jos mää saan Suomen kansalaisuus ja sitten nähdään Afganistanissa ja tapaaminen perheen kanssa. Peruskoulun jälkeen mää haen sitä kansalaisuutta.

V: Miksi se on sinulle tärkeä asia, että voi hakea kansalaisuutta?

H5: Joskus mää käyn Afganistanissa. Sen takia. (...) Haluan asua Suomessa ja joskus käyn Afganistanissa. Mulla on passi, mutta tällä passilla ei voi mennä Afganistaniin, vain Euroopan maat.

Alla olevassa taulukossa esitän haastatteluissa ilmenneet sosiaalisen tuen lähteet sekä niiden suhde toimijuuden muotoutumiseen. Vasemmassa sarakkeessa kuvaan tiivistetysti, miten kukin haastatteluissa ilmennyt sosiaalisen tuen lähde vahvistaa nuoren toimijuutta ja oikeassa sarakkeessa, miten kyseinen sosiaalisen tuen lähde tai sen puuttuminen voi vaikuttaa toimijuuteen sitä heikentäen.

Taulukko 2. Sosiaalisen tuen lähteet ja toimijuus (Haastatteluaineisto)

Vahvistaa toimijuutta	Heikentää toimijuutta
<p>Perhe: (emotionaalinen tuki)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Mahdollisuus jakaa perheen kanssa arjen iloja ja suruja: → Antaa voimia arjen elämään. -Unelma perheen jälleennäkemisestä tai yhdistymisestä: → Antaa merkitystä elämälle ja motivoi omien tavoitteiden saavuttamista. 	<p>Perhe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Huoli perheen hyvinvoinnista ja ikävä, Kokemus siitä, ettei ole mahdollisuuksia auttaa perhettä. Epävarmuus tuleeko ikinä näkemään perhettään, löytääkö perhettään koskaan tai saako heihin yhteyttä: → Aiheuttaa stressiä, ahdistusta sekä heikentää arjen jaksamista ja toimintakykyä. - Odotukset perheenyhdistämisestä: → Voivat luoda epärealistista kuvaa oman tulevaisuuden muotoutumisesta
<p>Vertaissuhteet: (emotionaalinen, materiaa- linen ja tiedollinen tuki)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mahdollisuus jakaa omanmaalaisten ystävien kanssa arjen iloja ja suruja: → Antaa voimia arjen elämään. - Ystävien vastavuoroinen luottamus ja avunanto: → Luo kokemuksen pärjäämisestä ja selviämisestä. -Yhteisen kokemuksen (kieli, kulttuuri ja elämäntilanne) jakaminen ystävien kesken: → Luo vahvaa keskinäistä kuulumisuuden tunnetta. 	<p>Vertaissuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vähäiset kontaktit suomalaisiin: → Hidastaa kotoutumista, osallisuutta ja kuulumisen tunnetta suhteessa uuteen asuinmaahan. - Tiiviiden ystävyys-suhteiden puuttuminen: → Voi aiheuttaa yksinäisyyttä ja syrjäytymistä
<p>Asumisohjaus + koulu (tiedollinen tuki)</p> <p>-Asumisohjaus antaa tietoa ja taitoja liittyen asumiseen ja itsenäiseen elämään:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Vahvistaa kykyä selvittää itse ja hoitaa omia asioitaan suomalaisessa yhteiskunnassa. → Elämisen välttämättömyyksien kuten talouden ja asumisen hallitseminen mahdollistaa hyvinvoinnin lisääntymisen myös muilla elämänalueilla. <p>-Opettaja antaa tiedollista tukea kielen oppimiseen, opiskeluun, jatko-opintoihin hakemiseen ja joskus myös kulttuuri- ja yhteiskuntatietoutta.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Mahdollistaa opintoihin ja työllistymiseen liittyvien tavoitteiden asettamisen ja saavuttamisen. 	<p>Asumisohjaus + koulu</p> <p>-Asumisohjauksen rajalliset mahdollisuudet vastata kokonaisvaltaisemman sosiaalisen tuen tarpeeseen.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Psykososiaalisen tai emotionaalisen tuen riittämättömyys voi lisätä riskiä syrjäytyä tai kärsiä mielenterveyden ongelmista. <p>-Opettajien resurssit eivät usein riitä kokonaisvaltaisen tuen antamiseen:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Epätietoisuus jatko-opinnoista tai ammatinvalinnasta voi aiheuttaa stressiä ja ahdistusta. (Esim. osaako tehdä valintoja, jotka mahdollistavat hyvän tulevaisuuden)
<p>Muu tuki: (emotionaalinen, tiedollinen)</p> <p>-Kummiperheen tarjoama tuki (Vain yhden kohdalla) Mahdollisuus jakaa jokapäiväisiä asioita läsnä olevan luotettavan aikuisen kanssa.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Tarjoaa emotionaalista tukea, joka vahvistaa psyykkistä jaksamista. → Edistää kotoutumista lisäämällä osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja kuulumisen kokemusta uuteen asuinmaahan. <p>- Harrastukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Tasapainottavat opintojen rinnalla arkea, lisäävät osallisuutta ja aktivoivat sekä tarjoavat mahdollisuuden luoda sosiaalisia suhteita. 	<p>Muu tuki:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Muun tuen puuttuminen: → Voi lisätä yksinäisyyttä, hidastaa tai estää kotoutumista ja lisätä syrjäytymisriskiä

Toimijuuden kokemukseen liittyy myös käsitys siitä, osaako itse päättää oikein ja onko päätökset mahdollista toteuttaa (Gordon 2005, 114–115.). Kahden haastateltavan kohdalla (H2 ja H3) tämä näkyi epätietoisuutena jatko-opintoihin liittyvistä valintamahdollisuuksista sekä valintojen seurauksista tilanteessa, jossa nuoreen kohdistui ulkoapäin paineita valita ”oikein”. Kavereilta tai opettajalta saatu tiedollinen tuki korosti sitä, miten ei tulisi valita ja lisäsi näin epätietoisuutta entisestään. Vaikka opettaja kannusti nuorta valitsemaan jokin itselle mieluinen ammatti, ei se vahvistanut nuoren toimijuutta. Jos tietoa eri ammanteista ja opintojen sisällöistä ei ole riittävästi, ei aito valinnan mahdollisuus näyttäydy nuorelle todellisena.

H3: Pitäisi valita jokin ammatti. Torstaina pitäisi valita jotakin ammattikin ja sen kaupunkikin. Tämä se ongelma ihan oikeesti. Koska jos mää katson itse netistä jotakin ammattia ja sitten mää kerron kaverille, että mä haluan mennä tähän ammattiin ja ne sanoo, että ei älä mene. Ja siellä opettajakin sitten sanoo, että sinä et tiedä esimerkiksi lähihoitajan ammatista ja sitten sä menet sinne ja siellä on paha asia pitäisi pestä jotakin ja sitten mietit, että miksi minä en aikaisemmin valinnut jotakin ihan omaa mieluista ammattia. Se on vaikea meille vähän. Nytkin minä en ole varma mitä ammatti pitäisi mennä.

Kysyin myös haastateltavilta nuorilta, tietävätkö he mitä tarkoittaa kotoutuminen. Oli yllättävää, että sana oli outo kaikille viidelle haastateltavalle. Osa muisti kuulleen sanan, mutta he eivät tienneet mitä se tarkoittaa (H4 ja H2). Kun avasin käsitettä, yksi haastateltava (H1) osasi yhdistää sen TE-toimiston kotoutumissuunnitelmaan ja vastikkeelliseen työmarkkinatukeen, jota maksetaan opintojen ajalta. Muut neljä eivät osanneet kertoa mitä kotoutumisella, kotouttamisella tai kotoutumissuunnitelman tekemisellä tarkoitetaan.

V: No tiedätkö, että mitä tarkoittaa, kun sanotaan, että ”kotoutuminen”? Ootko kuullut?

H4: Kuulen, mutta en ymmärrä mitä se tarkoittaa.

V: Mitä se sinun mielestä tarkoittaa se kotoutuminen.

H2: Mitä se tarkoittaa? Minä en ymmärrä.

H1: Siis mää oon kuullu tästä asiasta paljon, että kotoutumissuunnitelma. Mutta en mää ymmärtänyt ihan niin hyvin. Se että sää oot tullu Suomeen ja sitten pitää mennä toimistoon, te-toimistoon. Sitten ne järjestää sinulle joku suunnitelma. Että jos sää menet kouluun ja te-toimisto antaa semmonen päätös kelalle ja kela maksaa sinulle rahaa. Jos et mene kouluun nii sitten sinun työmarkkinatuesta vähennetään vähän rahaa ehkä yksi päivä jos et mene kouluun.

V: Tiedätkö mitä tarkoittaa, kun puhutaan että ”kotoutuminen”? Onko se tuttu sana.

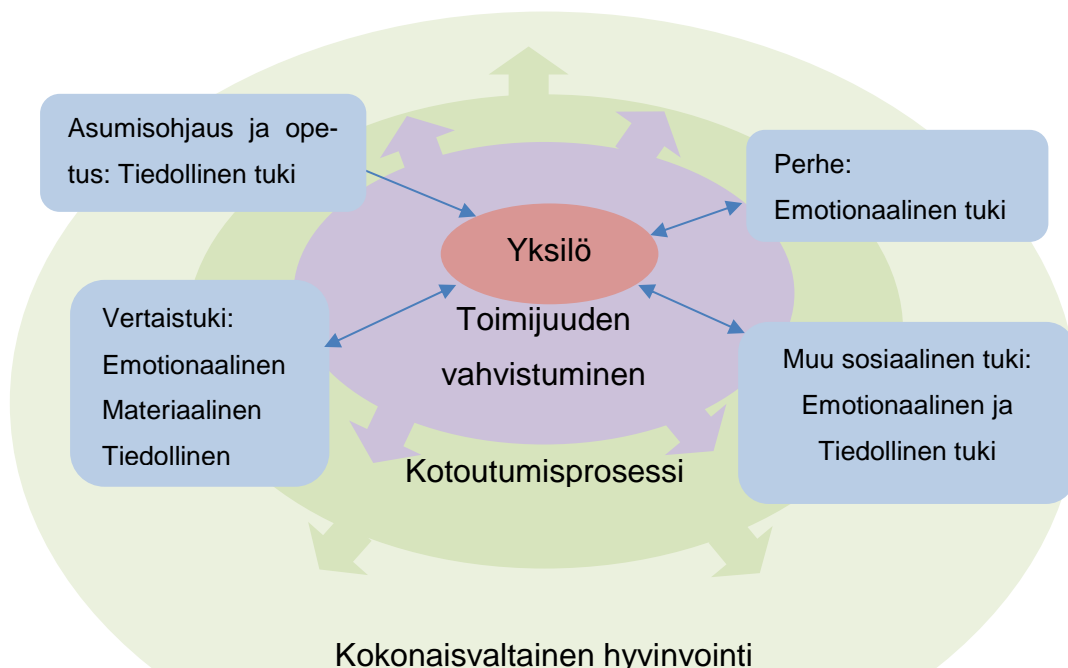
H3: en tiedä. (alkaa etsiä sanaa google translate:sta)

Se, että haastateltavien kolmivuotinen kotoutumisaika oli jo loppusuoralla, mutta kotoutuminen oli heille tuntematon käsite, kertoo siitä, etteivät yhteiskunnan kotouttamisvaatimukset aina kohtaa nuorten arjen kokemusta. Kun avasin kotoutumisen käsitettä, haastateltavat yhdistivät sen ensimmäisenä kielenoppimiseen,

opiskeluun ja töiden saamiseen eli Turtiaisen ym. (2018) kuvaamaan työkansalaisuuteen tähtäävään kotoutumiseen. Kotoutuminen osallisuuden ja kuulumisen tunteen vahvistumisena sekä kokemuksena oman paikan löytämisestä oli sen sijaan haastateltaville uusi asia.

Onnistunut kotoutuminen edellyttää vahvaa toimijuutta, jossa yksilö ohjaa toimintaa omilla valinnoillaan eikä niin, että toiminta määrittyy rakenteiden ja yhteiskunnan ehdoilla (Vrt. Jyrkämä 2007, 202.). Kun toimijuus on vahvaa, yksilö voi hyödyntää erilaisia sosiaalisen tuen muotoja kasvattaessaan itselleen hyvinvointia lisäävää ja valinnan mahdollisuuksia avaavaa sosiaalista pääomaa. Vastavuoroisen sosiaalinen tuki ystävien kesken lisää yksilön sosiaalisen pääoman lisäksi yhteisön sosiaalista pääomaa vahvistaen myös nuoren ystäväpiirin toimijuutta.

Seuraavan sivun kuviossa 2 havainnollistan, miten haastateltavien saama sosiaalinen tuki voi vahvistaa toimijuutta ja edesauttaa onnistunutta kotoutumista sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia. Yksilön ja tuen lähteen välillä oleva kaksikätkäinen nuoli kuvaa sosiaalisen tuen vastavuoroisuutta ja kaksisuuntaisuutta. Ohjauksen ja opetuksen osalta tuki on sen sijaan yksisuuntaista ja kohdistuu yksilöön.

Kuvio 2. Sosiaalisen tuen muodot ja toimijuus yksilön kotoutumisprosessissa (Haastatteluaineisto)

Yksintulleiden nuorten kohdalla on myös tärkeää muistaa, että heidän puolestaan puhuvat usein muut kuin he itse, esimerkiksi asiantuntijat, viranomaiset ja media. Näissä puheissa korostuvat usein huoli-, pelko- ja kontrollinäkökulmat. Raja omaehtoisen osallisuuden ja pakottavan osallistamisen välillä onkin usein häilyvä. (Honkasalo 2017, 9.) Myös yksintulleiden nuorten näkeminen uhreina häivyttää nuorten oman toimijuuden ja estää tunnistamasta niitä arkipäivän neuvotteluja, joissa toimijuutta rakennetaan. Kuusisto-Arposen mukaan yksintulleita lapsia ja nuoria tarkastelevan tutkimuksen tulisikin tietoisesti tehdä ero nuoria uhriuttavaan puhetapaan ja nostaa nuorten moninaiset toimijuudet paremmin esille. (Kuusisto-Arponen 2017, 35–36.) Tuominen (2018) korostaa, että myötätunto- ja hoivapuheessa unohdetaan, että nämä nuoret ovat usein olleet vastuussa toimeentulon hankinnasta, he ovat selviytyneet kotimaansa konflikteista ja ovat valmiita panostamaan paljon saadakseen mahdollisuuden uuteen elämään. Alttiuden ja myötätunnon avulla voidaan luoda uusia tapoja tunnistaa ja tukea yksintulleiden nuorten toimijuuksia sekä ymmärtää maahanmuuton kokemusta eletyn arjen kautta (Kuusisto-Arponen 2017, 35–36.).

6 POHDINTA

Toimijuuden vahvistuminen on kokonaisvaltainen kasvuprosessi, jossa yksilö pikkuhiljaa ymmärtää omat mahdollisuutensa ympäristön asettamissa raameissa. Siihen kuuluu pettymysten yli pääseminen ja kompromissien tekeminen sekä itsetuntemuksen ja itseluottamuksen vahvistuminen, jotka puolestaan mahdollistavat realististen elämäntavoitteiden asettamisen ja niiden toteuttamisen.

Toimijuuden muotoutumiseen liittyvät tekijät kuten osallisuus, kuulumisen tunne sekä kokemus omista vaikuttamismahdollisuuksista suhteessa omaan elämään, ovat universaaleja ja koskevat kaikkia ihmisiä. Yksintulleilla nuorilla on kuitenkin erityisiä haasteita, joihin heidän täytyy löytää ratkaisu kyetäkseen muodostamaan itselleen merkityksellisen elämän. Suurin haaste liittyy kotoutumiseen uuteen maahan ilman läsnä olevaa perhettä.

Kotoutumisessa on kyse toimijuuden vahvistumisesta, kun yksilö muodostaa elämää uudessa maassa. Kotoutuessaan yksilö löytää paikkansa uudessa maassa ja kokee siihen kuuluvuuden tunnetta. Kun kotoutuminen onnistuu, myös ihmisen toimijuus vahvistuu. Yksilö ei voi kuitenkaan yksin päättää miten kotoutuminen etenee, vaan hän tarvitsee matkan varrella tukea muilta ihmisiltä. Tuki voi olla emotionaalista, materiaalista tai tiedollista sosiaalista tukea. Sosiaalisen tuen eri muodot ja merkitykset kietoutuvat lopulta erottamattomaksi osaksi yksilön hyvinvoinnin rakentumista muodostaen kokonaisvaltaisen kotoutumisen mahdollistavaa sosiaalista pääomaa.

Haastattelemieni yksintulleiden nuorten näkökulmasta tärkeimmät emotionaalisen sosiaalisen tuen lähteet olivat perhe ja omanmaalaiset ystävät. Perheen merkitys tuli haastatteluissa esille kaikista voimakkaimpana, mutta myös ristiriitaisimpana sosiaalisena tukena, jolla oli nuoren hyvinvointiin sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia. Mahdollisuus jakaa jokapäiväisiä asioita perheen kanssa toimi voimavarana arjessa ja toivo perheen jälleennäkemisestä antoi merkitystä elämälle sekä motivoi tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamisessa. Perheen vaikea tilanne tai yhteyden puute aiheutti kuitenkin paljon huolta ja ikävää, joka heikensi psyykkistä jaksamista ja arjen toimintakykyä.

Jokapäiväisessä elämässä omanmaalaiset läheisimmät ystävät toimivat hyvinvoinnin perustana neljälle viidestä haastateltavasta. Läheiset ystävyys-suhteet tarjosivat vastavuoroista emotionaalista tukea ja mahdollisuuden jakaa sekä arjen iloja että mieltä painavia asioita. Lisäksi ystävät auttoivat myös taloudellisesti silloin, kun sille oli tarvetta. Vaikka yksintulleet nuoret opiskelivat ja puhuivat jo suomea, heidän ystäväpiirinsä koostuivat lähes kokonaan omanmaalaisista ystäväistä. Tiiviit ystävyys-suhteet selvästi lisäsivät nuorten hyvinvointia, mutta kotoutumisen näkökulmasta suomalaisten ystävien puuttuminen toimi esteenä tai ainakin hidasteena todellisen osallisuuden ja kuulumisen tunteen syntymiselle suhteessa uuteen asuinmaahan. On myös huomioitava, ettei kaikilla haastateltavilla ollut tiiviitä omanmaalaisia ystävyys-suhteita.

Haastateltavat kokivat asumisohjauksen sekä opettajan tarjoaman tuen tärkeinä tiedollisen tuen lähteinä. Asumisohjaus vahvisti nuorten toimijuutta antamalla ohjausta ja tietoa itsenäiseen asumiseen liittyvissä käytännön asioissa ja opettaja nähtiin avainhenkilönä sekä koulutuksen ja kielenoppimisen mutta myös yhteiskuntatietouden saamisen kannalta. Muita sosiaalisia verkostoja ja sosiaalisen tuen muotoja haastateltavilla nuorilla oli vähän, mutta silloin kun niitä oli, saattoi niillä olla tärkeä rooli nuoren elämässä. Huomionarvoista olikin juuri muiden sosiaalisen tuen muotojen vähäisyys tai puuttuminen. Erityisesti yksintulleilla nuorilla, joilla ei ole tiiviitä vertaissuhteita eikä asumisohjausta lukuun ottamatta muutaakaan sosiaalisen tuen muotoja, on riski kärsiä yksinäisyydestä tai syrjäytyä.

Kotouttamistoimien näkökulmasta nuori tulisi aina nähdä aktiivisena subjektina, jonka toimijuutta ja kokonaisvaltaista hyvinvointia vahvistetaan. Osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että nuori itse ymmärtää, mitä kotouttamisella ja kotoutumisella tarkoitetaan. Tuen tarjoajien tulisi lisäksi huomioida perheen suuri merkitys nuoren elämälle Suomessa ja tukea tilanteissa, joissa perheen vaikea tilanne vaikuttaa nuoren hyvinvointiin. Tuen saamista ei tulisi myöskään sitoa liiaksi kotoutumisaikaan tai ikään, vaan se tulisi perustua ennemminkin yksilölliseen tarpeeseen.

Yksintulleet, nyt 18-19-vuotiaat nuoret, ovat eronneet perheestään lapsina ja eläneet nuoruutensa pakomatkan, turvapaikkaprosessin sekä Suomeen asettumisen aikana. He ovat itsenäistyneet hyvin nopeasti ja yrittävät parhaansa mukaan kotoutua Suomeen, opiskella ja oppia kielen. Opinnäytetyöni haastattelut vahvistivat aiempien tutkimusten näkemyksiä siitä, että alaikäisinä yksintulleet nuoret tarvitsevat myös täysi-ikäistymisen jälkeen joustavia ja heidän tarpeensa huomioivia tukimuotoja.

Tuki voi koostua kohdennetuista kotouttamispalveluista kuten käytännön tuesta arjen itsenäiseen asumiseen ja opinnoissa etenemiseen. Lisäksi tarvitaan myös omaehtoista toimijuutta ja kuulumisen tunnetta vahvistavaa emotionaalista tukea. Toimijuutta vahvistava emotionaalinen tuki voisi olla esimerkiksi vapaaehtoisuuteen ja vastavuoroiseen ystävyYTEEN perustuvaa luotettavien aikuisten läsnäoloa ja esimerkkiä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää niihin nuoriin, joilla ei ole oman perheensä tukea eikä tiivistä ystäväverkostoa. Esimerkkinä kotoutumista edistävästä vapaaehtoisuuteen perustuvasta sosiaalisen tuen muodosta voisi mainita yhteiskuntakummikonseptin sekä ystäväperhe- ja kummiperhetoiminnan. Koordinoitua ystäväperhetoimintaa tulisikin mielestäni laajentaa huomattavasti, jotta siihen olisi mahdollisuus kaikilla yksintulleilla lapsilla ja nuorilla.

Edellä mainittujen esimerkkien lisäksi huomiota tulisi kiinnittää eri taustoista tulevien sekä kantasuomalaisten kohtaamiset mahdollistavaan nuorisotyöhön sekä syrjäytymisvaarassa olevien maahanmuuttajanuorten aktiiviseen mukaan ottamiseen esimerkiksi etsivän nuorisotyön keinoin. Tärkeää on, että osallisuutta ja toimijuutta vahvistavia menetelmiä ei kehitetä rakenteiden, vaan nuorten tarpeiden ehdoilla. Avainasemassa on myös tiedonkulku sekä tuen tarjoajien ja tuen tarvit-sijoiden kohtaaminen.

Jatkoa ajatellen keskeinen haaste on kyetä löytämään keinoja aktivoida ja osallistaa sekä maahanmuuttajanuoria että suomalaisia molemminpuolista toimijuutta vahvistavaan vuorovaikutukseen joka tukee kaskisuuntaista oppimista. Yksintullut nuori, jonka kotoutumisprosessi on onnistunut, jakaa omaa sosiaalista pääomaansa eteenpäin muille yksintulleille ystävilleen. Tämä voi mahdollistaa

positiivisen kehän muodostumisen, joka hyödyntää sekä kotoutujia että vastaanottavaa yhteiskuntaa.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere. Vastapaino.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2014. Ilman huoltajaa uudessa maassa – Miten luoda turvallisuutta ja luottamusta nuoren elämään? Teoksessa Heikkilä, E. (toim.) Haa-voittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku. Siirtolaisuusinstituutti.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo. WSOY.
- Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. Teoksessa Richardsson, J. (toim.) Hand-book of theory and research of the sociology of education. New York. Greenwood press, 241–258.
- Burleson, B. 2003. Emotional support skills. Teoksessa Green, J. & Burleson, B. (toim.) Handbook of communication and social interaction skills. New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Castaneda, A.; Mäki-Opas, J.; Jokela, S.; Kivi, N.; Lähteenmäki, M.; Miettinen, T.; Nieminen, S.; Santalahti, P. & PALOMA asiantuntijaryhmä. 2018. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Cobb, S. 1976. Social support as moderator of life stress. Psychosomatic Medicine 38, 300–315.
- Cohen, S. & Syme, S.L. 1985. Social support and health. Orlando. Academic press.
- Coleman, J. 1988. Social capital in the creation of human capital. American journal of sociology 94, 95–130.
- Ellonen, N. 2008. Kasvuyhteisö nuoren turvana: Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Väitöskirja. Tampere. Tampereen yliopisto.
- Gordon, T. 2005. Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meurman-Solin & Pyysiäinen (toim.) Ihmistieteet tänään. Helsinki. Gaudeamus.
- Haavikko, A., Bremer, L. 2009. Maahanmuutto psyykkisenä prosessina. Teoksessa Ulkoisesti erilaisia sisäisesti samanlaisia. Opas mielenterveystyöhön yli kulttuurirajojen. Helsinki. Suomen mielenterveysseura.
- Hiitola, J.; Anis, M. & Turtiainen, K. 2018. Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi: Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere. Vastapaino.
- Honkasalo, V. 2017. Osallisuus vaatii toteutuakseen turvaa, aitoa kuuntelemista, ystävyysverkostoja ja tietoa. Teoksessa Honkasalo, V.; Maiche, K.; Onodera, H.;

Peltola, M. & Suurpää, L. Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki. Nuorisotutkimusseura.

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Jyrkämä, J. 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet: Aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, M. & Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö, sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 195–217.

Jämsén, A. & Pyykkönen, A. (toim.) 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry.

Karjalainen, S. 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Helsinki. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Katisko, M. 2017. Koditta kotoutuvat – Tutkimus maahanmuuttajataustaisista asunnottomista nuorista. Teoksessa Jäppinen, M., Metteri, A., Ranta-Tyrkkö & S., Rauhala, P-L. (toim.) Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, Käytäntöjä ja kehityskulkuja. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016. Kuopio. United Press, 187–202.

Kuusisto, A-K. & Korjonen-Kuusipuro, K. 2018. Miten kokemuksellista tietoa käyttäen voidaan parantaa yksin Suomeen saapuneiden maahanmuuttajanuorten asumista? Tiede ja Edistys 2/2018, 152–158.

Kuusisto-Arponen, A-K. 2016. Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Fingeroos, O., Tapaninen A-M. & Tiilikainen, M. (toim.) Perheenyhdistäminen – Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere. Vastapaino.

Kuusisto-Arponen, A-K. 2017. Yksin tulleiden nuorten kohtaaminen ja sosiaalinen tuki arjessa. Teoksessa Honkasalo, V.; Maiche, K.; Onodera, H.; Peltola, M. & Suurpää, L. Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki. Nuorisotutkimusseura.

Laine, Timo 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola & Valli toim. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva. PS –kustannus, 28–45.

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Lehtomaa, M. 2008. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J., Latomaa, T. Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi. Lapin yliopistokustannus.

Lähteenmaa, J. 2010. Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010.

Maahanmuuttovirasto. Tilastot. (Viitattu 10.3.2019.)

Maiche, K. 2017. Nuoret turvapaikanhakijat ja luottamuksen rakentuminen arjen käytännöissä. Teoksessa Honkasalo, V.; Maiche, K.; Onodera, H.; Peltola, M. & Suurpää, L. Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki. Nuorisotutkimusseura.

Nickerson, A., Bryant, R., Steel, Z., Silove, D., Brooks, R. 2010. The impact of fear for family on mental health in a resettled Iraqi refugee community. *Journal of Psychiatric Research* 44 (4), 229–235.

Ollikainen, H. 2004. Turmiolan Tommi internetissä. Sisällön analyysi päihdelinkin keskusteluista. Tiedotusopin lisensiaatintutkielma. Tampere. Tiedotusopin laitos.

Putnam, R. 1993. Making democracy work. Civic traditions of modern Italy. Princeton. Princeton university press.

Puumala, E., Kuusisto, A-K. 2019. Yhteiskuntakummi – Osallisuuden tarvelähtöinen tukeminen. Konsepti 1/2019. Konseptin alkuperäisinä ideoijina tutkimushankkeet: Strategisen tutkimuksen hanke DAC, SA 303481, Suomen Akatemian kärkihanke TRUST, SA 304146 sekä projekti SA 266009.

Ronkainen, S. 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki. Gaudeamus.

Ronkainen, S. 2006. Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä (toim.) Väkivalta: Seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraiosen juhlaKirja. Helsinki. Talentum.

Ruuskanen, P. 2002. Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa Ruuskanen, P. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Keuruu. PS-Kustannus.

Saari, J. 2009. Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki. WSOY.

Tardy, C. 1985. Social support measurement. *American Journal of Community Psychology* 13, 187–202.

Taylor, A. R. & Sylvestre, J. C. & Botschner, J. V. 1998. Social support is something you do, not something you provide: Implications for linking formal and informal support. *Journal of Leisability*.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi Helsinki. Tammi.

Tuominen, J. 2018. Monipuoliset selviytymistaidot yksin tulleiden turvapaikanhakijanuorten arjessa. *Politiikasta*. 4.10.2018. <https://politiikasta.fi/monipuoliset-selviytymistaidot-yksin-tulleiden-turvapaikanhakijanuorten-arjessa/> (Viitattu 12.2.2019)

Turtiainen, K., Kokkonen, T., Viitasalo, K. 2018. Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 26 (4), 343–360.

Törrönen, M., Sharpe, M. S. 2016. Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa Törrönen, M.; Hänninen, K.; Jouttimäki, P.; Lehto-Lunden, T.; Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Tallinna. Gaudeamus.

Uutela, A. 1998. Sosiaalinen tuki ja terveys. Teoksessa *Sosiaalinen vuorovaikutus* Lahikainen, A-R., Pirttilä-Backman, A-M. toim. Keuruu. Otava.

Vihottula, H. 2015. ”En suostu yksinkertaisesti häviämään ihmisten silmistä” Kertomuksia traumaattisesta kokemuksesta selviytymisestä. Väitöskirja. Tampere. Tampereen yliopisto.

Wilmsen, B. 2013. Family Separation and the Impacts On Refugee Settlement in Australia. *Australian Journal of Social Issues* 48 (2), 241–262.

Vuorento, M, & Franz-Koivisto, L. 2017. Maahanmuuttajataustainen vammaisen lapsi ja hänen perheensä sosiaalipalveluiden asiakkaana. Teoksessa Jäppinen, M., Metteri, A., Ranta-Tyrkkö & S., Rauhala, P-L. (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, Käytäntöjä ja kehityskulkuja*. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016. Kuopio. United Press.

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1.html (Viitattu 20.2.2019.)

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1. Suomeen ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat 2008-2018. (Maahanmuuttovirasto, viitattu 10.3.2019)

Kuvio 2. Sosiaalisen tuen muodot ja toimijuus yksilön kotoutumisprosessissa (Haastatteluaineisto)

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysin etenemisestä

Taulukko 2. Sosiaalisen tuen lähteet ja toimijuus (Haastatteluaineisto)

LIITTEET

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot (Ikä, kansalaisuus, äidinkieli, Suomessa oloaika)

- Mistä olet tullut Suomeen?
- Milloin olet tullut Suomeen?
- Mitä teet tällä hetkellä? Oletko koulussa/töissä/työtön? Missä?
- Jos opiskelet, niin milloin sinun on tarkoitus valmistua?

Ohjeistus sosiogrammin tekemiseen:

Kirjoita sinulle tärkeät ihmiset paperille eri kokoisiin palloihin. Sitä isompi pallo, mitä tärkeämpi kyseinen henkilö on sinun elämässä tällä hetkellä.

Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki

- Ketkä ovat tällä hetkellä tärkeimpiä ihmisiä sinun elämässä?
- Millä tavalla nämä ihmiset ovat läsnä sinun arjen elämässä?
- Millaisissa asioissa ja millä tavalla he auttavat sinua? Autatko sinä heitä jos he tarvitsevat apua? Millä tavalla?
- Tuntuuko, että olet yksinäinen? Mitkä asiat sinusta lisäävät yksinäisyyttä ja mitkä helpottavat sitä? Tuntuuko että olet nyt vähemmän tai enemmän yksinäinen kun silloin kun tulit Suomeen?

Perhe/suku

- Onko sinulla perhettä?
- Keitä perheeseen kuuluu?
- Missä perheesi asuu?
- Onko sinulla yhteys perheeseen?
- Miten pidät yhteyttä perheeseen ja kuinka usein? (jos on yhteys)

(Jos ei ole yhteyttä perheeseen.) Millä tavalla se on vaikuttanut sinun elämään Suomessa, että sinulla ei ole yhteyttä perheeseen?

- Millaisista asioista juttelet yleensä perheesi kanssa?
- Jutteletko perheesi kanssa koskaan tulevaisuudesta?
- Millaisia neuvoja olet saanut Suomessa ollessa perheeltäsi äidiltä/isältä?
- Ymmärtääkö vanhempasi millaista sinun elämä on täällä Suomessa?
- Pystytkö kertomaan vanhemmille, jos jokin asia painaa mieltä tai olet surullinen? Millä tavalla puhuminen perheen kanssa vaikuttaa oloosi?
- Miltä sinusta tuntuu se, että sinun perhe asuu eri maassa kuin sinä? Haluaisitko tulevaisuudessa päästä asumaan perheesi kanssa samaan paikkaan? Mikä se paikka voisi olla?
- Autatko perhettäsi taloudellisesti?
- Onko sinulla sukulaisia muissa maissa?
- (jos on) Miten pidätte yhteyttä? Oletteko tavanneet tai aiotteko tavata?

Vertaisverkosto

- Kuinka paljon vietät aikaa ystäväsi kanssa? Millaisia asioita yleensä teette, missä tapaatte?
- Pidätkö yhteyttä ystäväsi kanssa somessa? Kuinka tiiviisti? Onko esim. yhteisiä ryhmiä? Mistä asioista yleensä keskustellette?
- Mitä kautta olet tutustunut ystäviisi? Ovatko saman maalaisia kuin sinä/suomalaisia/eri maalaisia?
- Millaisissa asioissa ystävät auttavat sinua? Miten sinä pystyt auttamaan ystäviäsi?
- Onko sinulla suomalaisia ystäviä? Jos ei ole, niin mistä se sinusta voisi johtua?
- Onko omanmaalaisia aikuisia tuttaviasi?
- Onko sinulla ketään muita tärkeitä ihmisiä täällä Suomessa? Esimerkiksi tuttavaperhettä tai ystäväperhettä. Muita tärkeitä yhteisöjä kuten seurakunta tai järjestötoiminta.
- Puhutko perheasioista kavereiden kanssa? Millaisista perheasioista juttelet kavereiden kanssa?
- Kertovatko kaverit sinulle omista perheasioistaan? Haluaisitko puhua tai kertoa perheasioista tai perheeseen liittyvistä huolista jollekin?
- Onko sinulla ystäviä muissa maissa kuin Suomessa? Millä tavalla ja kuinka usein pidät yhteyttä näihin ystäviin? Oletko tavannut heitä?
- Onko sinulla harrastuksia? Kerro niistä?
- Seurusteletko?
- Millaisia eroja kotimaasi ja Suomen välillä on seurusteluasioissa?

Ammatillinen tuki ja ohjaus

- Keneltä kysyt ensimmäiseksi apua, jos sinulla on jokin ongelma?
- Millaisissa asioissa ohjaajat neuvovat sinua?
- Missä asioissa haluaisit enemmän neuvoja ohjaajilta?
- Onko ohjaajien neuvot vaikea ymmärtää? Oletko joskus ymmärtänyt asioita väärin?
- Miten olet silloin toiminut? (kysynyt uudestaan, pyytänyt tulkkia, ei kysynyt uudestaan, kysynyt joltain muulta)
- Mitä teet, kun tarvitset apua kouluasioissa? Entä kun sairastut?
- Onko sinulla ollut ongelmia raha-asioissa esim. rahat loppuneet kesken kuun. Oletko saanut silloin apua joltakin? Keneltä ja miten?
- Jos sinulla on ongelmia "kaveriasioissa", niin kenen kanssa yleensä juttelet niistä tai kysyt neuvoa?
- Kuinka usein näet ohjaajia? Missä tapaat ohjaajaa?
- Tuntuuko, että ohjaajat välittävät sinusta ja pitävät sinun asioista tärkeänä?
- Jos olet surullinen, niin keneltä saat silloin tukea? Oletko saanut tukea? Haluaisitko, että saisit silloin tukea?
- Kuinka usein olet yhteydessä sosiaalityöntekijään? Millaisissa asioissa hän on auttanut?
- Millaisissa asioissa opettaja auttaa sinua? Toivoisitko, että saisit opettajalta enemmän apua?
-

Muita/lisäkysymyksiä

- Tiedätkö mitä tarkoittaa kotoutuminen? Entä kotoutumissuunnitelma?
- Muuttiko se, että tulit täysi-ikäiseksi sinun elämää jollain tavalla? Miten? Mitä hyviä ja ei niin hyviä asioita siitä seurasi?

- Tuntuuko, että sinulla on hyvä elämä? Haluaisitko muuttaa jotakin tämän hetken elämässäsi? Mitä?
- Millaiset asiat tuottavat sinulle iloa elämässä? Mitkä asiat ovat sinun elämässäsi vaikeita?
- Mitä mieltä olit tästä haastattelusta? Miltä tuntui vastata kysymyksiin?